

ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI

ZBORNÍK
SLOVENSKÉHO
NÁRODNÉHO
MÚZEA

GEDENKSCHRIFT
FÜR JOZEF PAULÍK
STUDIEN

ZBORNÍK NA PAMIATKU
JOZEFA PAULÍKA
ŠTÚDIE

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA SUPPLEMENTUM 9

GEDENKSCHRIFT ZBORNÍK NA PAMIATKU
FÜR JOZEF PAULÍK JOZEFA PAULÍKA
STUDIEN ŠTÚDIE

Bratislava 2015

Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum
Bratislava 2015

ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA
ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI

ARCHEOLÓGIA
SUPPLEMENTUM 9
ŠTÚDIE

Vedecký redaktor a zostavovateľ
Juraj Bartík

Redakčná rada

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda); PhDr. Gertrúda Březinová, CSc.; Mgr. Radoslav Čambal;
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská; PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.; PhDr. Matej Ruttkay, CSc.; PhDr. Vladimír Turčan;

Posudzovatelia

PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD; Prof. PhDr. Jozef Bátora, DrSc; PhDr. Juraj Bartík, PhD; Prof. PhDr. Václav Furmánek,
DrSc; Prof. PhDr. Mária Novotná, DrSc; Doc. RNDr. Milan Thurzo, CSc.; Mgr. Radoslav Čambal; PhDr. Gertrúda
Březinová, PhD; PhDr. Susanne Stegmann-Rajtár, CSc.; Doc. PhDr. Vladimír Varsík, CSc.

Grafická úprava: Matúš Lányi

Návrh obálky: Matúš Lányi

Tlač: Dolis, s.r.o.

Neprešlo jazykovou úpravou

Za obsah príspevkov a kvalitu obrazových príloh zodpovedajú autori

Vydalo

Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2015

Náklad

400 výtlačkov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2015
ISBN 978-80-8060-350-2

PhDr. JOZEF PAULÍK, CSc
30. 3. 1931 – 12. 4. 2013

OBSAH INHALT

- 6 **JURAJ BARTÍK – DAGMAR PÁVOVÁ**
BIBLIOGRAFIA PRÁC JOZEFA PAULÍKA
BIBLIOGRAPHIE VON JOZEF PAULÍK
- 13 **TITUS KOLNÍK**
NAMIESTO NEKROLÓGU NIEKOĽKO OSOBNÝCH SPOMIENOK
PHDR. JOZEF PAULÍK, CSC. (1931-2013)
A FEW PERSONAL MEMORIES IN LIEU OF AN ORBITUARY
PHDR. JOZEF PAULÍK, CSC. (1931 - 2013)
- 17 **BEATA EGYHÁZY-JUROVSKÁ**
PHDR. JOZEF PAULÍK CSC. A SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM
PHDR. JOZEF PAULÍK CSC. AND THE SLOVAK NATIONAL MUSEUM
- 21 **JOZEF BÁTORA**
SILICITOVÉ DÝKY Z PLAVECKÉHO PODHRADIA A DOLNÉHO LOPAŠOVA
SILIZIUM-DOLCHE AUS PLAVECKÉ PODHRADIE UND DOLNÝ LOPAŠOV
- 29 **ZDENĚK FARKAŠ**
TRI MEDENÉ ČEPELE Z ENEOLITU JUHOZÁPADNÉHO SLOVENSKA
DREI KUPFERKLINGEN AUS DEM ÄNEOLITHIKUM DER SÜDWESTLICHEN SLOWAKEI
- 35 **GABRIEL NEVIZÁNSKY – PÉTER PROHÁSZKA**
K POČIATKOM VÝSKUMU EPONYMNEJ LOKALITY MAĎAROVskej KULTÚRY
V ŠESŤDESIATYCH ROKOCH 19. STOROČIA
ZU DEN ANFÄNGEN DER FORSCHUNGSAKTIVITÄTEN AUF DER LOKALITÄT
DER MAĎAROVCE-KULTUR IN MAĎAROVCE
- 53 **PAVOL JELÍNEK**
SLADKOVODNÉ LASTÚRNIKY A ICH SYMBOLIKA V MAĎAROVskej KULTÚRE
SÜSSWASSERMUSCHELN, ARTEFAKTE AUS IHNEN UND IHRE SYMBOLIK
IN DER MAĎAROVCE-KULTUR
- 77 **MÁRIA NOVOTNÁ – PETR NOVÁK**
ZERSTÖRTE SIEDLUNG DER MITTELDANUBISCHEN URNENFELDER IN SUCHÁ NAD PARNOU
PORUŠENÉ SÍDLISKO STREDODUNAJSKÝCH POPOLNICOVÝCH POLÍ V SUCHEJ NAD PARNOU
- 91 **JURAJ BARTÍK – RÓBERT BAČA**
BRONZOVÉ MEČE ZO ZÁHORIA
DIE BRONZESCHWERTER AUS ZÁHORIE
- 109 **ETELA STUDENÍKOVÁ**
URNENFELDERZEITLICHES TOTENHAUS IN JANÍKY – DOLNÉ JANÍKY
DOM MŔTVEHO Z OBDOBIA POPOLNICOVÝCH POLÍ V JANÍKOCH – DOLNÝCH JANÍKOCH
- 123 **VLADIMÍR MITÁŠ – DANA MARKOVÁ**
POHANSKÝ HRAD V KOTMANOVEJ V KONTEXTE SÚVEKÝCH HRADÍSK KULTÚRNEHO
KOMPLEXU JUHOVÝCHODNÝCH POPOLNICOVÝCH POLÍ S ROVNAKÝM
A PODOBNÝM TOPONYMOM
PAGAN CASTLE AT KOTMANOVÁ IN THE CONTEXT OF CONTEMPORALY HILL-FORTS
OF THE CULTURAL COMPLEX OF THE SOUTHEASTERN URNFIELDS WITH SAME
AND SIMILAR TOPONYM
- 139 **ILON GÁBOR**
EIN SPÄTBRONZEZEITLICHER TRACHT-DEPOT AUS DER GEMARKUNG VON MÉNFŐCSANAK
(NORDWEST-TRANSDANUBIEN)
DEPOT SÚČASŤI KROJA Z NESKOREJ DOBY BRONZOVEJ Z KATASTRA OBCE MÉNFŐCSANAK
(SEVEROZÁPADNÉ ZADUNAJSKO)
- 155 **LADISLAV VELIAČIK**
DVE POZORUHODNÉ TEPANÉ BRONZOVÉ NÁDOBY
ZWEI BEMERKENSWERTE GETRIEBENE BRONZEGEFÄSSE

- 167 **TIBERIUS BADER**
LANZENSPITZENDARSTELLUNGEN AUF FELSBILDERN IN DER HÖHLE VON NUCU, RUMÄNIEN
(PRÄHISTORISCHE LANZENSPITZEN IN DER IKONOGRAPHIE)
HROTY KOPIJÍ NA SKALNÝCH VYOBRAZENIACH V JASKYNI NUCU, RUMUNSKO
(PRAVEKÉ HROTY KOPIJÍ V IKONOGRAFII)
- 183 **ONDREJ OŽDÁNI**
BRONZOVÝ TERČ Z OBCE KRAVANY NAD DUNAJOM
A BRONZE DISC FROM THE VILLAGE KRAVANY NAD DUNAJOM
- 187 **TOMÁŠ ZACHAR**
BEMERKUNGEN ZUR REKONSTRUKTION EINES JUNGBRONZEZEITLICHES SCHILDES
AUS ZVOLEN – BALKÁN
POZNÁMKY K REKONŠTRUKCII ŠTÍTU Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ
ZO ZVOLENA-BALKÁNU
- 199 **ŠEFČÁKOVÁ ALENA**
PRAVEKÉ RITUÁLNE MASKY Z EUDSKÝCH LEBIEK:
NÁLEZ Z BRATISLAVY-DEVÍNA NA SLOVENSKU
URZEITLICHE RITUELLE MASKEN AUS MENSCHLICHEN SCHÄDELN:
FUND AUS BRATISLAVA-DEVÍN (SLOWAKEI)
- 211 **RADOSLAV ČAMBAL**
ŽELEZNÉ PREDMETY Z NESKOREJ DOBY BRONZOVEJ A STARŠEJ DOBY ŽELEZNEJ
Z ČVIRIGOVCA
EISERNE GEGENSTÄNDE AUS DER SPÄTEN BRONZEZEIT UND DER ÄLTEREN EISENZEIT
AUS ČVIRIGOVEC
- 221 **JÚLIUS VAVÁK**
LOŤKOVITÁ SPONA Z VÝŠINNÉHO SÍDLISKA VO SVÄTOM JURE
(K OTÁZKE VÝSKYTU SPŇN S PRIEČNOU LIŠTOU)
KAHNFIBEL AUS DER HÖHENSIEDLUNG IN SVÄTÝ JUR
- 229 **EVA ĎURKOVIČOVÁ**
TOPOGRAFICKÉ POZNATKY O MIKROREGIÓNOCH V OKOLÍ DNEŠNEJ BRATISLAVY A ŠOPRONE
V STARŠEJ DOBE ŽELEZNEJ
TOPOGRAPHISCHE ERKENNTNISSE AUS DEN MIKROREGIONEN IN DER UMGEBUNG
DES HEUTIGEN BRATISLAVA UND SOPRON IN DER ÄLTEREN EISENZEIT
- 255 **GERTRÚDA BŘEZINOVÁ – MICHAL CHEBEN – MATEJ RUTTKAY – MAREK VOJTEČEK**
DVE SÍDLISKÁ Z DOBY LATÉNSKEJ V HORNOM POŽITAVÍ
ZWEI SIEDLUNGEN AUS DER LA TÈNE ZEIT IN DER OBEREN FLUSSLANDSCHAFT VON ŽITAVA
- 275 **VLADIMÍR TURČAN**
ANTROPOMORFNÁ GERMÁNSKA PLASTIKA Z TRNAVY
ANTRHROPOMORPHE GERMANISCHE PLASTIK AUS TRNAVA
- 281 **IGOR BAZOVSKÝ**
RÍMSKA DOLABRA VYBAGROVANÁ Z DUNAJA
RÖMISCHE DOLABRAE AUS DER DONAU
- 285 **KATARÍNA HARMADYOVÁ**
VÝSKUM V KRYPTE KOSTOLA V BRATISLAVE-DEVÍNE
AUSGRABUNG IN DER KRYPTA VON KIRCHE DES HL. KREUZES IN BRATISLAVA-DEVÍN
- 294 SKRATKY PERIODÍK A EDÍCIÍ

BIBLIOGRAFIA PRÁC JOZEFA PAULÍKA BIBLIOGRAPHIE VON JOZEF PAULÍK

JURAJ BARTÍK – DAGMAR PÁVOVÁ

1952

1. E. Molnár: A magyar társadalom története az őskortól az Árpádkorig. Budapest 1949. Arch. Rozhledy 4, 1952, 78 (rec.).

1953

2. L. Barkóczi: Brigetio. Budapest 1951. Arch. Rozhledy 5, 1953, 105-106 (rec.).

1954

3. Výskum halštatskej a halštatsko-laténskej osady v Seredi. Arch. Rozhledy 6, 1954, 306-311, 416, 425.

1955

4. Osada z doby železnej. PaS 4, 1955, 423-424.

5. Kostoná industria z mladohalštatskej osady pri Seredi. Arch. Rozhledy 7, 1955, 447-449, 470, 559, 564.

6. Halštatská a halštatsko-laténska osada pri Seredi. Slov. Arch. 3, 1955, 135-194.

7. France Staré: Ilirské nájdy železnej doby v Ljubljani. Eubfana 1954. Slov. Arch. 3, 1955, 324-325 (rec.).

1956

8. Juhozápadné Slovensko v mladšej dobe halštatskej. Slov. Arch. 4, 1956, 177-212.

9. Príspevok k osídleniu juhozápadného Slovenska v mladšej dobe halštatskej. Referáty. Liblice 1956, 47-50. Rotaprint.

1957

10. Halštatsko-laténske osídlenie Mačianskych vrškov pri Seredi. Arch. Rozhledy 9, 1957, 484, 795, 801-806.

11. Záchraný výskum na neolitickom sídlisku v Borovciach pri Piešťanoch. Slov. Arch. 5, 1957, 271-306. (spoluautor T. Kolník)

12. Skýtsko-halštatská chata v Dvoroch nad Žitavou. Štud. Zvesti AÚ SAV 2, 1957, 78-81.

1958

13. Výskum na pieskovisku v Hurbanove. Arch. Rozhledy 10, 1958, 481-487, 497-498.

14. Stredoveké chaty v Chotíne. Slov. Arch. 6, 1958, 223-235. (spoluautor E. Rejholec)

15. Nové hrobové nálezy z mladšej doby halštatskej na juhozápadnom Slovensku. Slov. Arch. 6, 1958, 361-379.

1959

16. Neolitické nálezy v Kopčanoch, okres Michalovce. Arch. Rozhledy 11, 1959, 785-787, 806, 810. (spoluautor J. Vízdal)

17. Nález polozemnice v Horných Lefantovciach. Arch. Rozhledy 11, 1959, s. 495-496, 509, 513-522.

18. Ružicové spony zo Slovenska. Slov. Arch. 7, 1959, 328-362.

19. Žiarové pohrebisko z mladšej doby bronzovej v Chotíne. Dějiny a současnost 4, 1959, 36-37.

20. Neznáme poklady Považia. PaS. 8, 1959, č. 23, 24-26. (spoluautor T. Kolník)

21. Halštatsko-laténske osídlenie „Hrádku“ v Michalovciach. Štud. Zvesti AÚ SAV 3, 1959, 177-180.

22. Mladohalštatská zemnica v Bučanoch. Štud. Zvesti AÚ SAV 3, 1959, 146-147.

23. K otázke vzniku a vývoja velatickej kultúry na juhozápadnom Slovensku. Referáty. Liblice 1959, II. časť, 47-56.

24. Nález mladohalštatskej mohyly v Malej nad Hronom, okres Štúrovo. Arch. Rozhledy 11, 1959, 796-800, 810-811, 817-818.

25. Nové nálezy z „Hradíšť“ pri Pobedime. Štud. Zvesti AÚ SAV 3, 1959, 153-156. (spoluautorka D. Bialeková)

26. Pokračovanie výskumu v Očkove. Štud. Zvesti AÚ SAV 3, 1959, 180-183. (spoluautor T. Kolník)

27. Čachtice v praveku (Súpis archeologickej zbierky v Čachticiach). Štud. Zvesti AÚ SAV 3, 1959, 87-114. (spoluautor T. Kolník)

1960

28. Loďkovité spony z Abrahámu na Slovensku. Arch. Rozhledy 12, 1960, 330-336, 348.

29. K problematike mladšej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. Arch. Rozhledy 12, 1960, 408-427.

30. Stephan Foltini: Velemszentvid ein urzeitliches Kulturzentrum in Mitteleuropa. Slov. Arch. 8, 1960, 286-288 (rec.).

31. Výskum mohyly v Čake v rokoch 1950-51. Slov. Arch. 8, 1960, 60-124. (spoluautor A. Točík)

1961

32. Velatická mohyla v Očkove (Príspevok k problematike pohrebného rítu stredodunajskej kultúrnej oblasti v mladšej dobe bronzovej). Referáty. Liblice 1961, 25.

33. Patriarchálne rodové zriadenie. In: Dejiny Slovenska I. Bratislava 1961, 40-50. (spoluautor A. Točík)

34. Hlinená cista z Abrahámu. Štud. Zvesti AÚ SAV 6, 1961, 241-243.

35. Ďalšie hrobové nálezy zo Serede. Štud. Zvesti AÚ SAV 6, 1961, 243-244.

36. Tisícročné šperky. PaS 10, 1961, č. 17, 26-27.

1962

37. Das Velatice-Baierdorfer Hügelgrab in Očkov. Slov. Arch. 10, 1962, 5-96.
38. Príspevok k problematike stredného Slovenska v mladšej dobe bronzovej. Sborník Československé Společnosti Arch. 2, 1962, 113-139.
39. Život a umenie doby železnej na Slovensku. Bratislava 1962. (spoluautori M. Novotná a B. Benadík)
40. Turci pri Nových Zámkoch. PaS 11, 1962, č. 19. (spoluautor T. Kolník)
41. Nepísaná história. PaS 11, 1962, č. 22, 7-11.
42. Za prejavmi monumentálnej architektúry na Slovensku. Krásy Slovenska 39, 1962, 310-311.
43. Kniežacie mohyly na Slovensku. Svet vedy 9, 1962, 607-611.
44. Čakanské pohrebisko v Marcelovej. Štud. Zvesti AÚ SAV 9, 1962, 99-108.
45. Hlinený mesiacovitý idol z Križovian nad Dudváhom. Štud. Zvesti AÚ SAV 9, 1962, 100-116.
46. Nový bronzový meč typu Riegeesee zo Slovenska. Štud. Zvesti AÚ SAV 9, 1962, 117-118.
47. Bronzový halštatský meč z Trakovíc. Štud. Zvesti AÚ SAV 9, 1962, 119-122.
48. Nový hromadný nález pazúrikových čepelí na Slovensku. Štud. Zvesti AÚ SAV 9, 1962, 263-265.
49. Mazanica s plastickou výzdobou v dobe bronzovej na Slovensku. Štud. Zvesti AÚ SAV 10, 1962, 27-57.
50. Dva nové bronzové meče s jazykovitou rukoväťou na Slovensku. Štud. Zvesti AÚ SAV 10, 1962, s. 58-64.
51. Chata zo staršej doby železnej v Križovianoch nad Dudváhom. Štud. Zvesti AÚ SAV 10, 1962, 65-76.
52. Starší nález bronzového noža z Banky. Štud. Zvesti AÚ SAV 10, 1962, 119-120.
53. Nález hrivien v Rastislaviciach. Štud. Zvesti AÚ SAV 10, 1962, 121-124.
54. Velaticko-baierdorfská mohyla v Očkove pri Piešťanoch. Arch. Rozhledy 14, 1962, 327-328, 336-340, 369.
55. Müller-Karpe, H: Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen I, II. Berlin 1959. Slov. Arch. 10, 1962, 477-480 (rec.).

1963

56. K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline. Slov. Arch. 11, 1963, 269-338.
57. K problematike mladšej doby bronzovej na Slovensku. Referáty. Liblice 1963, I. časť, 88-94. (spoluautorka Z. Pivovarová)
58. Zlato v našom praveku. PaS 12, 1963, č. 17, 36-39.
59. Kromer, K.: Brezje. Halštatske mogile z Brezij pri Trebelnem. Ljubljana 1959. Slov. Arch. 11, 1963, 261-262 (rec.).

1964

60. Význam severných „popolnicových“ polí pre vnútrokarpatský vývoj. Štud. Zvesti AÚ SAV 13, 1964, 163-184.
61. Na návšteve v pravekom dome. PaS 13, 1964, č. 19, 35-39.

1965

62. Súpis medených a bronzových predmetov v Okresnom vlastivednom múzeu v Rimavskej Sobote. Štud. Zvesti AÚ SAV 15, 1965, 35-85.
63. Nález štítových puklíc z mladšej doby bronzovej vo Zvolene. Štud. Zvesti AÚ SAV 15, 1965, 17-32.
64. Hromadný nález bronzov v Brvništi na severnom Slovensku. Arch. Rozhledy 17, 1965, 338-342.
65. „Čínsky múr“ na Slovensku. Krásy Slovenska 42, 1965, 88-89.
66. Kto zakopal poklad? PaS 14, 1965, č. 1, 30-32. (spoluautor Š. Blaho)
67. Nálunk is találtk szoliduszokat. Természet és társadalom 5, 1965, č. 2, 30-32. (spoluautor Š. Blaho)
68. Húni – Attila – Slovensko. Svet vedy 12, 1965, č. 2, 69-73.

1966

69. Pohľady do minulosti Považia. Mohyla z mladšej doby bronzovej a pohrebisko z doby rímskej v Očkove. Bratislava – Trenčín 1966. (spoluautor T. Kolník)
70. Stredná doba bronzová. Mladšia doba bronzová. Staršia doba železná. In.: Pravek východného Slovenska. Malá monografia východného Slovenska VIII/1, Košice 1966, 112-147.
71. Mohyla čakanskej kultúry v Kolte. Slov. Arch. 14, 1966, 357-396.
72. La Slovaquie pendant le bronze récent et le premier âge du fer. Investigation archéologiques en Tschécoslovaquie. Prague 1966, 277-280.
73. Praveké zbrane na území Slovenska. Svet vedy 15, 1966, č. 6, 334-340.
74. Armas prehistoricas en Eslovaquia. Panorama de la ciencia. Bohemia, Habana, December 1966.

1967

75. Archeologická prírodná rezervácia v Očkove, okr. Trenčín. Múzeum (Bratislava) 12-4, 1967, 15-19.
76. Diskrétnosti. Rozlet 4, 1967, č. 1, 26.

1968

77. K problematike východného Slovenska v mladšej dobe bronzovej. Zbor. SNM 62, Hist. 8, 1968, 3-43.
78. Príspevok k problematike výzbroje a výstroja bojovníkov v mladšej dobe bronzovej. Múzeum (Bratislava) 13-4, 1968, 252-255.
79. Na úsvite našich dejín. PaS 17, 1968, č. 1, 6-10.

1969

80. Maďarsko-slovenský archeologický slovník. Vysokoškolské učebné texty. Bratislava 1969 (rotaprint).
81. Mohyla z mladšej doby bronzovej v Lužanoch. Zbor. SNM 63, Hist. 9, 3-51.
82. Kultový život a jeho hmotné prejavy v mladšej dobe bronzovej na Slovensku. Múzeum (Bratislava) 14-3, 1969, 141-144.
83. Archeológia a hračky. PaS 18, 1969, č. 19, 44-48.

1970

84. Najstaršie hromadné nálezy železných predmetov na Slovensku. Zbor. SNM 64, Hist. 10, 1970, 25-83.
85. Predbežné výsledky výskumu keltského oppida v Plaveckom Podhradí. Arch. Rozhledy 22, 1970, 544-555.
86. Panzer der jüngeren Bronzezeit aus der Slowakei. 49. Ber. RKG 1968, Berlin 1970, 41-61.
87. Pohrebný rítus v mladšej dobe bronzovej vo svetle nových archeologických výskumov. Múzeum (Bratislava) 15-2, 1970, 95-97.

1971

88. Spindlersfeldské spony na Slovensku. Zbor. SNM 65, Hist. 11, 1971, 25-47. (spoluautor B. Chropovský)
89. Kultový nález na hradisku z mladšej doby bronzovej v Plaveckom Podhradí. Musaica 11, 1971, 31-40.
90. Čakanská kultúra na Slovensku. Zprávy Československé Společnosti Arch. 13, 1971, č. 5, 79-90.
91. Keltské oppidum Pohanská v Plaveckom Podhradí. Zbor. SNM 65, Hist. 11, 1971, 49-63.
92. Keltische oppidum Pohanská bei Plavecké Podhradie. Arch. Rozhledy 23, 1971, 325.

1972

93. Hromadný nález bronzových predmetov z Dolných Janík, okres Bratislava-vidiek. Zbor. SNM 66, Hist. 12, 1972, 5-34.
94. Velatická kultúra na Slovensku. Zprávy Československé Společnosti Arch. 14, 1972, č. 1-2, 1-28.
95. Výstava „Umenie starých Čibčov na Bratislavskom hrade.“ Múzeum (Bratislava) 17-4, 1972, 258-259.

1973

96. Hlinené prاسleny na keltskom opide Pohanská v Plaveckom Podhradí. Zbor. SNM 67, Hist. 13, 1973, 31-60.

1974

97. Jama z mladšej doby bronzovej v Ivanke pri Nitre. Zbor. SNM 68, Hist. 14, 1974, 33-44.
98. K významu mohýl z mladšej doby bronzovej v pravekom vývoji Slovenska. Slov. Arch. 22, 1974, 78-81.
99. Výskum Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v rokoch 1972-1973 v Palárikove. Múzeum (Bratislava) 19-1, 1974, 41-44.

1975

100. K začiatkom staršej doby železnej na juhozápadnom Slovensku. Zbor. SNM 69, Hist. 15, 1975, 19-53.
101. Kultový objekt a hroby z doby laténskej v Palárikove. Slov. Arch. 23, 1975, 283-332. (spoluautor L. Zachar)
102. K výskumu mohýl mladšej doby bronzovej na Slovensku. Múzeum (Bratislava) 20-4, 1975, 230-234.
103. Výskum mohýl z mladšej doby bronzovej v Dedínke. AVANS 1974/1975, 72-73.
104. Ein Grabhügel der Čaka-Kultur von Dedinka. Jahresber. Inst. Vorgesch. Frankfurt a. M. 1975, 57-59.
105. Mohyly na Slovensku. Smena na nedeľu 10, 1975, č. 44, 4; č. 45, 4.
106. Zločinnosť v našom praveku. Bezpečnosť. Ústredný časopis federálneho ministerstva vnútra. Ročník 29-18, 1975, 3, 6.

1976

107. Keltské hradisko Pohanská v Plaveckom Podhradí. Bratislava 1976.
108. Dve nové mohyly z mladšej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. Arch. Rozhledy 28, 1976, 369-373.
109. Neolitické osídlenie v Palárikove. AVANS 1975/1976, 175-176.
110. Slovanské pohrebisko v Tvrdošovciach. AVANS 1975/1976, 176-177.

1977

111. Premlčané zločiny. Smena na nedeľu 12, 1977, č. 35, 4; č. 36, 4.
112. Výskum slovanského pohrebiska v Tvrdošovciach. Múzeum (Bratislava) 22-1, 1977, 60.

1978

113. Mladšia doba bronzová a staršia doba železná. In: Slovensko, Dejiny. Bratislava 1978, 78-102.
114. Veľkomoravské pohrebisko v Tvrdošovciach. Zbor. SNM 72, Hist. 18, 1978, 83-121. (spoluautorka L. Kraskovská)
115. Jungbronzezeitliche Hügelgräber in der Südwestslowakei. Forschungsberichte zur Ur- und Frühgeschichte 10, Wien, 1978, 44-46.
116. Výskumy mohýl z mladšej doby bronzovej vo Veľkých Ripňanoch. AVANS 1977/1978, 189-192.

1979

117. Mohyla z mladšej doby bronzovej a kostrové pohrebisko z 11. storočia v Čápure. Slov. Arch. 28, 1979, 87-124. (spoluautor A. Točík)
118. Hlinené klenotnice. Elektron 1979, č. 9, 41-44.
119. Bez úsmevu zvečnená. Slovenka 31, 1979, č. 26, 14-15.

120. Kult slnka pod Tatrami. PaS 28, 1979, č. 11, 52-56.
 121. Napkultusz a Tatra alatt. Természet és társadalom 19-6, 1979, 44-48.
 122. Príspevok k rozboru keramiky na pohrebiskách z mladšej doby bronzovej. Zbor. SNM 73, Hist. 19, 1979, 13-20.
- 1980
123. Praveké umenie na Slovensku. Bratislava 1980.
 124. Prähistorische Kunst in der Slowakei. Bratislava 1980.
 125. Archeologický výskum vo Veľkých Ripňanoch. AVANS 1978/1980, 203-206.
 126. Zisťovací výskum v Bratislave-Karlovej Vsi. AVANS 1979/1980, 159-160.
 127. Zisťovací výskum v Hradišti pod Vrátnom. AVANS 1979/1980,
 128. Slovenská Iliada. PaS 29-21, 1980, 52-57.
- 1981
129. Začiatky hlinenej plastiky na Slovensku. ARS 77, 10-20.
 130. Zisťovací archeologický výskum v Dedinke. AVANS 1980/1981, 218-219.
 131. A szlovák Iliász. In: Természet és társadalom, 21-1, 42-47.
- 1982
132. Hromadný nález sitnianskeho typu z Očovej, okr. Zvolen. Zbor. SNM 76, Hist. 22, 19-27.
 133. Zisťovací výskum opevnenej osady čačianskej kultúry v Ipeľskom Sokolci. AVANS 1981/1982, 217-218.
- 1983
134. Osada z doby bronzovej v Pobedime. Bratislava. (spoluautor E. Studeníková)
 135. Mohyla čačianskej kultúry v Dedinke, okres Nové Zámky. Zbor. SNM 77, Hist. 23, 31-61.
 136. Postavenie eponymnej mohyly v Čake vo svetle nových poznatkov o výskume mohýl. Štud. Zvesti AÚ SAV 20, 79-85.
 137. Príspevok k vystihnútiu niektorých sídliskových zákonitostí v mladšej dobe bronzovej. Sborník Prací Fil. Fak. Brno E-28, 291-298.
 138. Doplnovací výskum mohyly v Šuranoch. AVANS 1982/1983, 195.
 139. Druhý rok výskumu opevnenej čačianskej osady v Ipeľskom Sokolci. AVANS 1982/1983, 73.
 140. Nález podkovy v Bratislave. AVANS 1982/1983, 196-197.
 141. Osídlenie z mladšej doby bronzovej v Salke. AVANS 1982/1983, 197-198.
 142. Praveké ostrovné osady v Bielovciach. AVANS 1982/1983, 198.
- 1984
143. Čačianska mohyla v Dedinke, okres Nové Zámky (II). Zbor. SNM 78, Hist. 24, 27-46.
 144. Bronzový diadém z Dedinky, okres Nové Zámky. Zborník prác Ľudmily Kraskovskej k životnému jubileu. Bratislava, 39-47.
 145. Ďalší rok výskumu v Ipeľskom Sokolci. AVANS 1983/1984, 173-174.
 146. Významný mladopaleolitický nález v Salke. AVANS 1983/1984, 175.
- 1985
147. Posledný rok výskumu na opevnenej výšinej osade čačianskej kultúry v Ipeľskom Sokolci. AVANS 1984/1985, 184-188.
 148. Čačianska mohyla v Dedinke, okres Nové Zámky (III). Zbor. SNM 79, Hist. 25, 37-50.
- 1986
149. Čačianska mohyla v Dedinke, okres Nové Zámky (IV). Zbor. SNM 80. Hist. 26, 69-106.
 150. Sonda do praveku (Praveká dedina pod Vysokými Tatrami). Ozveny histórie – Vlastivedná príloha Podtatranských novín, 12-2.
 151. Novotný B. a kol.: Encyklopédia archeológie, Bratislava 1986, 20 hesiel.
- 1987
152. Výskum velatického hradiska v Marianke. AVANS 1986/1987, 84.
 153. Praveké hradisko v Malých Karpatoch. Krásy Slovenska.
 154. Z muzeálnych zbierok. Nástenný kalendár na rok 1987.
 155. Kult vody. PaS 36, 33-36.
 156. A víz oskori kultusza. Természet és társadalom 27, 59-63.
- 1988
157. Druhý rok výskumu v Marianke. AVANS 1987/1988, 107.
 158. K bojovníckemu výstroju v mladšej dobe bronzovej. Zbor. SNM 82, Hist. 28, 11-25.
- 1989
159. Neskoroeolitická mohyla v Šuranoch, okr. Nové Zámky, Arch. Rozhľedy, 41, 368-378. (spoluautorka M. Novotná)
 160. Očkov – archeologická prírodná rezervácia. Osvetová práca, 8, 37-38.
 161. Plavecké Podhradie - vrch Pohanská. Osvetová práca, 12, 35-36.
 162. Zlato z praveku Slovenska. PaS 12, 56-58.
 163. Dórovia na Slovensku? Nedeľná Pravda, 15. 9. 1989.

1990

- 164. Výskum protitureckej opevnenej polohy v Palárikove. Zbor. SNM. 84, Hist. 30, 85-105.
- 165. Mladopaleolitické sídlisko v Salke. Arch.Rozhledy 42, 13-21. (spoluautor J. Hromada)
- 166. Mohyly z mladšej doby bronzovej na Slovensku. Sprievodca po výstave. Bratislava.
- 167. Ďalší rok výskumu v Marianke. AVANS 1988/1990, 134-135.
- 168. Dedinka - nálezisko svetového významu. In: Osvetová práca 14, 36-37.
- 169. Mohyla v Čake a čakanská kultúra. In: Osvetová práca 14.
- 170. Ženský odev v mladšej dobe bronzovej vo svetle archeologických výskumov. Múzeum (Bratislava), 35-4, 19-23.
- 171. Pyramídy na Slovensku. Kam v Bratislave 8, 28-29.

1991

- 172. Doc.Dr. Mária Novotná, DrSc. jubiluje. Múzeum (Bratislava) 36-3, 73.
- 173. Životné jubileum PhDr. Magdy Pichlerovej, CSc. Múzeum (Bratislava) 36-4, 73-74.
- 174. Výskumu v Mariánke. AVANS 1988/1991, 78-79.

1992

- 175. Osada čakanskej kultúry v Dedinke. Siedlung der Čaka-Kultur in Dedinka, Bezirk Nové Zámky. Zbor. SNM 86, Arch. 2, 45-66.
- 176. Počiatky starovekých Olympijských hier. The Beginnings of the Ancient Olympic Games. Pamiatky a múzeá 1992-4, 4-5.
- 177. Pokračovanie výskumu v Marianke. AVANS 1989, 86.

1993

- 178. Nález pozlátenej hlinenej nádoby v očkovskej mohyle. Fund eines vergoldeten Tongefäßes aus einem Hügelgrab in Očkov. Zbor. SNM 87, Arch. 3, 21-28.
- 179. Polozemnica na Mačianskych vrškoch pri Seredi. Junghallstattzeitliche Hütte von Mačianske vršky bei Sered'. Zbor. SNM 87, Arch. 3, 29-31.
- 180. Ženský hrob v Dedinke. Woman's Grave at Dedinka. Pamiatky a múzeá 1993-3, 4-5.
- 181. Bronzom kované dejiny. Bratislava.
- 182. Výstavy stredovekých kachlíc. Múzeum (Bratislava) 38-4, 40-41.
- 183. Výstava Ej, kade ja chodieval... Múzeum (Bratislava) 33-3, 42.
- 184. Výsledky doplnkového výskumu na mohyle v Očkove. AVANS 1992/1993, 105-106.

1994

- 185. Velatická mohyla v Očkove. Das Velatice Hügelgrab in Očkov. Zbor. SNM 88, Arch. 4, 17-24.
- 186. Výstava Poklady Pohanskej. Múzeum (Bratislava) 39-3, 34.
- 187. Turci na Slovensku. Múzeum (Bratislava) 39-4, 29-30.

1996

- 188. Železný nôž z Marianky. Das eiserne Messer aus Marianka. Zbor. SNM 90, Arch. 6, 43-56.
- 189. Venované PhDr. Levovi Zacharovi. Zbor. SNM 90, Arch 6, 5. (spoluautorka B. Egyházy-Jurovská)

1999

- 190. Nález hlinenej vtáčeľ loďky v Dvorníkoch-Posádke. I. Der Fund einer tönernen Vogelbarke in Dvorníky-Posádka I. Zbor. SNM 93, Arch. 9, 29-54.

2000

- 191. Počiatky osídlenia devínskeho hradiska v mladšej dobe bronzovej. Slov. Arch. 48, 2000, 37-86. (spoluautorka V. Plachá)
- 192. Nález hlinenej vtáčeľ loďky v Dvorníkoch-Posádke II. Der Fund einer tönernen Vogelbarke in Dvorníky-Posádka II. Zbor. SNM 94, Arch. 10, 29-60.
- 193. Devínske hradisko – kultové centrum v praveku. Die Burgstätte Devín – ein prähistorisches Kultzentrum. Bratislava. Spisy MM XII, 21-36. (spoluautorka V. Plachá)
- 194. Doklady pravekého bojovníctva na Devínskom hradisku. Múzeum (Bratislava) 46-1, 4-7.
- 195. Nález polotovaru kultovej masky z ľudskej lebky z Devína. Múzeum (Bratislava), 46-2, 1-4. (spoluautorka V. Plachá)
- 196. Praveký odev vo svetle nálezov na devínskom hradisku. Múzeum (Bratislava) 46-3, 1-6. (spoluautorka V. Plachá)
- 197. Nález hlinenej hlavičky koňa. Nový unikátny nález na devínskom hradisku. (Bratislava) 46-4, 1-4. (spoluautorka V. Plachá)

2001

- 198. Nález hlinenej vtáčeľ loďky v Dvorníkoch-Posádke. III. Der Fund einer tönernen Vogelbarke in Dvorníky-Posádka III. Zbor. SNM 95, Arch. 11, 9-72.
- 199. Výnimočný archeologický nález na devínskom hradisku – bronzový diadém. Múzeum (Bratislava) 47-1, 1-3. (spoluautorka V. Plachá)
- 200. Kostoná industria v praveku na devínskom hradisku. Múzeum (Bratislava) 47-2, 1-3. (spoluautorka V. Plachá)
- 201. 10 rokov Zborníka SNM Archeológia. In: Múzeum (Bratislava) 47-4, 41.
- 202. Bronziarstvo v praveku na devínskom hrade. Bratislava. Spisy MM XIII, 45-56. (spoluautorka V. Plachá)
- 203. Výstava Pamätník plynúceho času. Múzeum (Bratislava) 47-2, 38.

2002

204. Príspevok ku kultu doby bronzovej I. Ein Beitrag zum Kultwesen der Bronzezeit I. Zbor. SNM 96, Arch. 12, 7-16.
205. Akropola devínskeho hradiska po zániku starobronzovej civilizácie. Múzeum (Bratislava) 48-3, 1-2. (spoluautorka V. Plachá)
206. Velatické opevnenie devínskeho hradiska. Múzeum (Bratislava) 48-4, 1-2. (spoluautorka V. Plachá)
207. Der Bronzehortfund aus Bratislava-Rusovce. Anodos 2/2002, 277-294. (spoluautori J. Schmidtová; P. Baxa)
208. Zásobnicová jama z mladšej bronzovej doby na devínskom hradisku. Bratislava. Spisy MM XIV, 7-14. (spoluautorka V. Plachá)
209. Slncový kôň z Devína. Historická revue 13-4, 2002 26-27. (spoluautorka V. Plachá)

2003

210. Príspevok ku kultu doby bronzovej II. Ein Beitrag zum Kultwesen der Bronzezeit II. Zbor. SNM 97, Arch. 13, 35-92.
211. K bojovníckemu výstroju z doby bronzovej v Karpatskej kotline. Musica XXIV, 15-37.
212. Kultový objekt z mladšej doby bronzovej na devínskom hradisku. Bratislava. Spisy MM XV, 9-18. (spoluautorka V. Plachá)
213. Opevnenie devínskeho hradiska v neskoršej bronzovej dobe. Múzeum (Bratislava) 49-1, 1-4. (spoluautorka V. Plachá)
214. Nový unikátny nález na devínskom hradisku. Múzeum (Bratislava) 49-2, 1-4. (spoluautorka K. Harmadyová)
215. Další nález kultového rázu z Devína. Múzeum (Bratislava) 49-3, 1-3. (spoluautorka K. Harmadyová)
216. Kultová šálka z devínskeho hradiska. Múzeum (Bratislava) 49-4, 1-3. (spoluautorka K. Harmadyová)

2004

217. Archeologický výskum na Pohanskej v Plaveckom Podhradí v roku 1990. Pamiatke Leva Zachara. Archäologische Forschung auf Pohanská in Plavecké Podhradie im Jahre 1990. Dem Andenken von Lev Zachar. Zbor. SNM 98, Arch. 14, 43-66. (spoluautorka K. Tomčíková)
218. Prilba alebo kultový závesok? Zvláštny nález z devínskeho hradiska. Múzeum (Bratislava) 50-1, 1-3. (spoluautorka K. Harmadyová)
219. Starobronzová kultová obeta na devínskom hradisku. Múzeum (Bratislava) 50-2, 1-2. (spoluautorka K. Harmadyová)
220. Devín v praveku. Malá vlastivedná knižnica. Komárno. (spoluautorka V. Plachá)

2005

221. Další hromadný nález železných predmetov v Plaveckom Podhradí. Slov. Arch. 53, 2005, 85-122.

2006

222. Archeologický výskum na Pohanskej v Plaveckom Podhradí roku 1990 – 2. časť. Archäologische Forschung auf Pohanská in Plavecké Podhradie im Jahre 1990 – 2. Teil. Zbor. SNM 100, Arch. 16, 2006, 73-106. (spoluautorka K. Tomčíková)

TOPOGRAFICKÉ POZNATKY O MIKROREGIÓNOCH V OKOLÍ DNEŠNEJ BRATISLAVY A ŠOPRONE V STARŠEJ DOBE ŽELEZNEJ

EVA ĎURKOVIČOVÁ

Keywords: *Early Iron Age, settlement, micro-regions, settlement structure*

Abstract: *Topographical Facts on Micro-Regions around present-Day Bratislava and Sopron during the early Iron Age. The first finds from the end of the 19th century from the vicinity of Sopron (Várhegy, also known as Burgstall), or from Smolenica gave indications of a hierarchically structured society from the early Iron Age. According to the knowledge of the time, the population lived in upland settlements which acted as the centres of power for certain regions, or in lowland settlements around them, acting as satellites localities for upland fortified settlements or centres.*

The development and life of the carriers of the Kalenderber culture were influenced to a significant extent by geographical conditions. The mountain regions were also densely populated, as confirmed by information gathered from both the followed micro-regions of Bratislava and Sopron which are now known to have been centres of power in the early Iron Age.

Research into settlements of the early Iron Age is also the focus of attention on the western territory of the Hallstatt culture, i.e. Central Europe. Several projects deal with research into the definition of the system of upland and lowland settlements, their relationships and backgrounds, as well as the population which made up the community. It emerged that settlements in the late Bronze Age and in the Hallstatt period were mainly delimited by their natural environment. According to the results of research to date, it is not possible to define congruously the above-mentioned upland settlements. Central Places differed in terms of function and environment. On the territory of Slovakia and Hungary which is the subject of the research, the density and distance between upland settlements (forts) can also be interpreted from the point of view of the natural environment, and based on the fact that these "centres" may have had different functions and natures.

Územie dnešnej Bratislavy (Slovensko) a mesta Šopron (Maďarsko) bolo v staršej dobe železnej súčasťou kalenderberskej kultúry, pomenovanej rakúskym archeológom v 19. storočí¹.

Výsledkami systematických výskumov od druhej polovice 20. storočia získala archeológia množstvo informácií dostačujúcich k načrtnutiu sídliskových pomerov v staršej dobe železnej v spomenutých regiónoch. Koncom 19. storočia zaujímali bádateľov, ako aj amatérskych zberateľov predovšetkým výšinné sídliská a bohato vybavené mohyly kalenderberskej kultúry, ktoré sú súčasťou východného halštatského okruhu rozprestierajúceho sa na území dnešného Rakúska, Slovenska a Maďarska. Počas posledných desaťročí bola pramenná báza obohatená aj o význačné náleziská sídliskového charakteru, vďaka ktorým sme mohli lepšie spoznať hospodárske aspekty ľudu kalenderberskej kultúry a procesy vývoja staršej doby železnej v severovýchodohalštatskej oblasti² (obr. 2).

Už prvé nálezy z konca 19. storočia, pochádzajúce z okolia Šopronu (Várhegy, známy aj ako Burgstall), alebo zo Smoleníc naznačovali hierarchicky štruktúrovanú spoločnosť staršej doby železnej. Podľa vtedajších poznatkov obyvateľstvo žilo na výšinných osadách, ktoré slúžili ako mocenské centrá istých regionov, alebo na nížinných sídliskách v ich okolí, pôsobiacich ako satelitné lokality výšinných hradísk, či stredísk³. Nížinné sídlisko, alebo skôr viacero sídlisk, tvoriacich zázemie hradiska, zabezpečovalo každodenné potreby obyvateľov žijúcich na výšinných lokalitách. Štruktúra tohto modelu bola doložená použitím polygonu Thiessen, podľa ktorého každé centrum mal svoje určité zázemie⁴ (obr. 4: c).

Hierarchia spoločnosti v staršej dobe železnej bola doložená aj na pohrebiskách. Na základe klasickej hypotézy sa príslušníci vedúcej vrstvy (elity), žijúci na hradiskách, pochovávali v bohato vybavených mohylách, kým prostý ľud mal svoje jednoduché pohrebiská bez násypov nad hrobmi.

Nové výskumy potvrdili husté osídlenie územia kalenderberskej kultúry a zároveň poukázali na potrebu korekcie našich predošlých predstáv o spoločensko-hospodárskom charaktere danej doby. Existenciu a samotný vývoj kalenderberskej kultúry v značnej miere ovplyvnili aj geografické podmienky daného územia. Tok Dunaja v západovýchodnom smere v tomto prípade neznamenal hranicu, ale naopak spojnicu medzi územiai pozdĺž jej toku, tým pádom sa stal aj sprostredkovateľom kontaktov a vplyvov. Úrodné nížiny ako Malá maďarská nížina alebo Podunajská nížina, ktoré z geografického hľadiska tvoria celok (obr. 1: a), zabezpečovali vhodné podmienky pre poľnohospodársky spôsob života obyvateľstva, zároveň poskytovali dostatočné územie aj pre chov domácich zvierat, ktorý pravdepodobne vyžadoval aj istú mobilitu. O tom svedčia známe rozsiahle sídliská nížinného charakteru⁵. Horské pásma rozprestierajúce sa na danom území boli tiež husto obývané, čo potvrdzujú aj ďalej uvedené poznatky vyzdvihnutých mikoregiónov. Podobné výsledky vyplynuli z mapovania halštatských lokalít na území Dolného Rakúska a Burgenlandu, uskutočnené Ch. Ransederom⁶.

1 NEBELSICK 1997, 14.

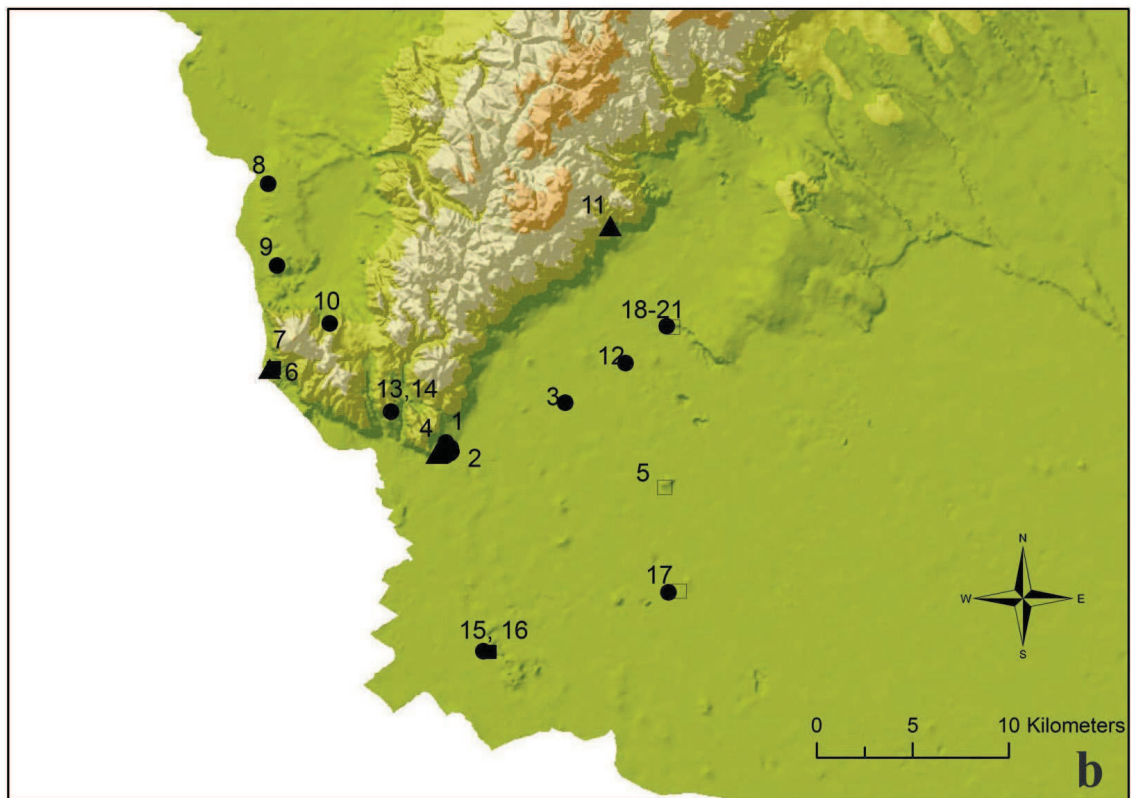
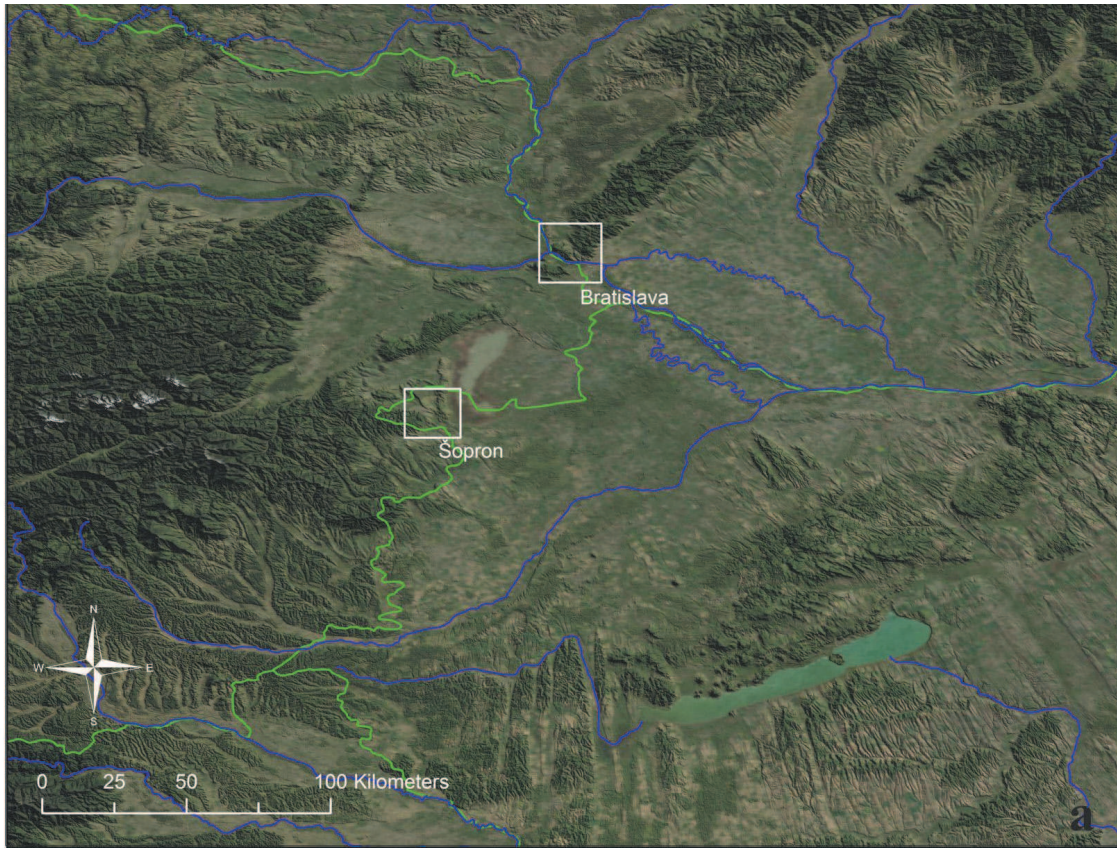
2 Michelstetten: PREINFALK 2012, Wien-Oberlaa: RANSEDER 2006; Göttlesbrunn: GRIEBL 2004; Inzersdorf-Walpersdorf: RAMSL 1998; Smolenice-Molpír: MÜLLER 2012; Chotín: KOZUBOVÁ 2013; Sopron-Krautacker: SCHWELLNUS 2008.

3 DEHN 1974, 125-136; NEBELSICK 1997, 104-112.

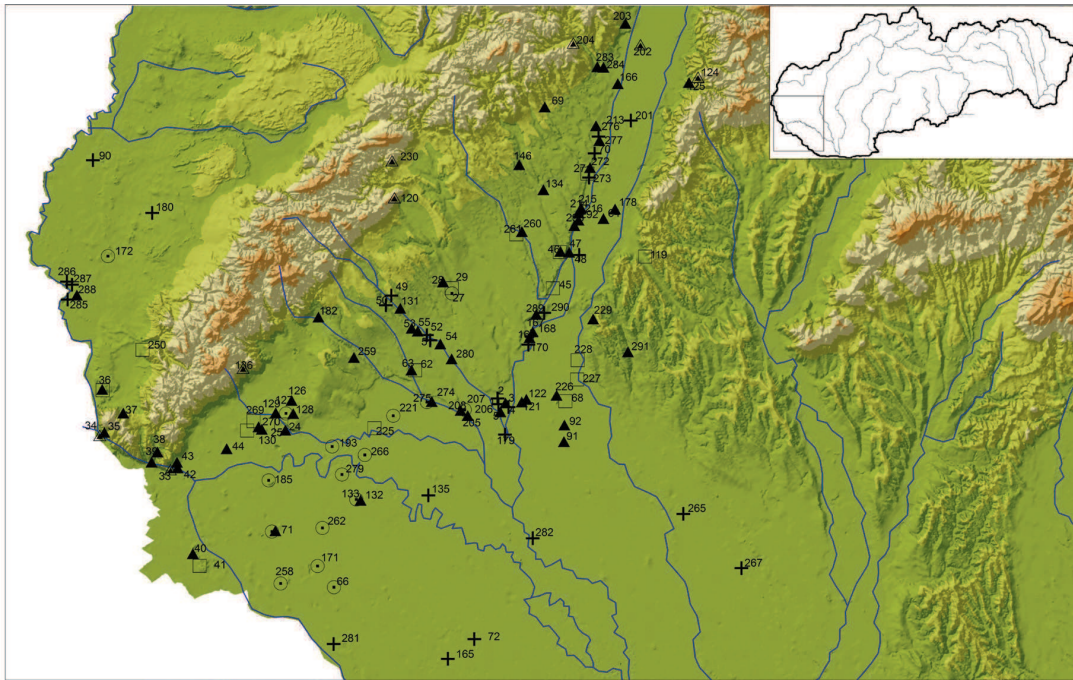
4 KAUS 1981, 149. Polygon Thiessen: polygon určuje geometrické polohy bodov patriacich k istému bodu, ktoré sa umiestňujú k spomínanému bodu bližšie, ako ku hociktorému inému bodu.

5 Michelstetten: PREINFALK 2012, Wien-Oberlaa: RANSEDER 2006; Göttlesbrunn: GRIEBL 2004; Horn: GRIEBL 1997; Tešetice-Kyjovice: GOLEC 2003; Sopron-Krautacker: SCHWELLNUS 2011

6 RANSEDER 2006, 365-431.

Obr. 1: a. Severovýchodná oblasť Karpatskej kotliny (ArcGIS9.1); b. Hallštatské lokality v regióne dnešnej Bratislavy, Slovensko (ArcGIS9.1
 Abb. 1: a. Nordöstliches Gebiet des Karpatenbeckens (ArcGIS9.1); b. Hallstattzeitliche Lokalitäten in der Region von heutiger Bratislava, Slowakei (ArcGIS9.1)

Obr. 2: Archeologické náleziská východohalštatského kultúrneho okruhu na území Juhozápadného Slovenska a Severovýchodného Maďarska (Đurkovič 2014, térk. 1, 6)

Abb. 2: Archäologische Fundplätze des osthallstattzeitlichen Kulturkreises auf dem Gebiet von südwestlicher Slowakei und nordöstlichen Ungarns (Đurkovič 2014, Abb. 1, 6)

Štruktúra osídlenia Malých Karpát je vzhľadom na ich väčšiu rozlohu oveľa heterogénnejšia, nakoľko južné časti sú súčasťou východohalštatského okruhu, severnejšie náleziská už nasvedčujú na výraznejší výskyt kultúrnych vplyvov z neskorej doby bronzovej. Juhozápadná oblasť Malých Karpát je v tomto období menej známa.

Oproti poľnohospodárskym nížinným oblastiam hrali z hľadiska obchodných a kultúrnych kontaktov dôležitejšiu úlohu horské pásma a údolia menších vodných tokov. Popri surovinách (kovy, nerasty, soľ) boli pravdepodobne predmetom obchodných kontaktov aj hotové produkty, prostredníctvom obchodníkov sa vymieňali aj informácie a vedomosti. Novšie výskumy zdôraznili dôležitosť výroby textilu a v západných oblastiach obchod so soľou⁷. Napriek geografickým podmienkam a zdrojom je staršie obdobie doby železnej na našom území výrazne chudobnejšie z hľadiska výskytu kovového materiálu. Vyššie uvedená štruktúra osídlenia našej oblasti v staršej dobe železnej sa v dôsledku nových výskumov obohacuje ďalšími poznatkami. Väčšie množstvo archeologických nálezov a objektov znamená aj bohatší fond informácií. Zároveň nastoľuje aj veľký počet zatiaľ nezodpovedaných otázok. Nasledujúce myšlienky sú zamerané na región Bratislavy a mesta Šopron, ktoré sú podľa súčasného stavu bádania známe ako centrá staršej doby železnej.

Z historického hľadiska má pre územie Bratislavy veľký význam jej geografická poloha. Pre osídlenie zo staršej doby železnej boli dôležité vyvýšeniny južných výbežkov Malých Karpát. Archeologický materiál z tohto obdobia zatiaľ nepoznáme z dvoch najvyššie položených polôh v južnej časti Malých Karpát (Devínska kobyla 514 m. n. m. a Kamzík 440 m. n. m.). Ďalšie vyvýšené polohy v tomto regióne nedosahujú 200 m nadmorskej výšky. Údolia Malých Karpát sú členené tokmi potokov. K rekonštrukcii pôvodného prostredia sú doterajšie poznatky len fragmentárne, nakoľko nepoznáme polohy riečnych terás a dunajských ramien pred ich reguláciou⁸. Známe sú niektoré archeobotanické vyhodnotenia halštatských nálezov⁹.

V odbornej literatúre sú hradný vrch v Devíne ako aj Bratislavský hrad uvádzané ako výšinné sídliská už v staršej dobe železnej¹⁰ (obr. 7: b). Tieto hradiská sa nenachádzajú na najvyššie položených miestach Malých Karpát. Zo strategického hľadiska zdá sa, že oveľa dôležitejšia je ich blízkosť k toku Dunaja. V blízkosti výšinných sídlisk sa väčšinou nachádzajú aj známe nížinné osady. Sídlisko pod Devínskym hradným vrchom je nazvané ako Dolné hradisko¹¹. V halštatskom období bolo územie dnešnej Bratislavy husto osídlené, vzhľadom na pomerne veľký počet registrovaných archeologických lokalít (12, viď. katalóg, obr. 1: b). V blízkosti Devína sú doložené viaceré nížinné sídliská, okrem už spomenutého Dolného hradiska (v katalógu č. 7). Sídliskové nálezy severozápadne od Devína, na území dnešnej Devínskej Novej Vsi, sa nachádzajú vo vzdialenosti okolo 5 km. Oveľa bližšie k Devínu (3,5 km) v severovýchodnom smere sa

7 STÖLLNER 2002; Grömer 2012.

8 HOLEC 2012, 40, obr. 22.

9 HAJNALOVÁ 2012, 52-53, obr. 38: Z Devína uhľiky duba a vrby či topoľa, ktoré boli používané ako stavebný materiál a klasy pšenice dvojzrnovej nájdené v obilnej jame na tej istej lokalite.

10 STUDENÍKOVÁ 1986, 221.

11 HARMADYOVÁ 2012, 157.

rozprestiera poloha Dúbravka-Veľká Lúka, publikovaná S. Stegmann-Rajtárovou¹². Ďalšie halštatské nálezy pochádzajú z územia dnešnej Karlovej Vsi, približne v strede cesty k Bartislavskému hradu (katalóg č. 13, 14). Výšinné sídliská Devín a Bratislava-Hrad sú navzájom vzdialené zhruba 10 km. S ohľadom na to, že človek chodzu predje v priemere okolo 3,5-4 km/h, sídliskové jednotky na území dnešnej Bratislavy boli dosiahnuteľné počas jedného dňa. Na základe vypracovaných modelov hospodárskych činností prehistorických komunít však mohlo byť toto územie využívané viacerými osadami, ak akceptujeme fakt, že miesta vhodné na obrábanie by nemali byť od osád vzdialenejšie ako 1 km (maximálne 15 minút pešo). Pre chov dobytka a zaobstarávanie surovín ako aj ďalších zásob boli používané priestory maximálne do jednej hodiny chôdze, čo znamená približne 5 km¹³. Preto je v našom prípade interpretácia sídliskových nálezov naozaj zložitá.

Sídliskové jednotky definované E. Studeníkovou v bratislavskom Starom meste podobne ako ďalšie z Karlovej Vsi, je možné charakterizovať ako nížinné sídliská¹⁴. V porovnaní so situáciou pri Devíne tieto sídliská by bolo možné tiež nazvať „dolným hradiskom“. Na základe postrehu E. Studeníkovej severná a severovýchodná časť na predhradí by mohla slúžiť na zabezpečenie obživy obyvateľov oboch sídlisk a pravdepodobne aj hradiska na hradnom vrchu. Sídliská zo staršej doby železnej na území Trnávky a na Zlatých pieskoch (katalóg č. 3) sa nachádzajú vo väčšej vzdialenosti na zvýšenej terase vhodnej na osídlenie, obkolesenej dunajskými ramenami. Podobne je tomu tak aj v prípade sídlisk známych vo Vajnorochoch a Ivánke pri Dunaji (katalóg č. 12). Na pravom brehu Dunaja v dnešnej mestskej časti Rusoviec môžeme predpokladať ďalšie sídliská z halštatského obdobia (katalóg č. 15, 16)¹⁵.

Pri porovnávaní halštatských nížinných sídlisk z nášho regiónu môžeme využiť veľa analógií. Nížinné sídliská zo staršej doby železnej sú plošne rozsiahle. Sídliskové objekty v Horne, publikované M. Grieblovou, boli skúmane na ploche 10 hektárov¹⁶. Známe sídlisko v Bučanoch malo rozlohu minimálne 5 hektárov. V súčasnosti publikované náleziská ako Győr-Ménfőcsanak¹⁷, Sopron-Krautacker¹⁸, Vát-Bodontábla¹⁹, Ikervár-Pinkóci-dűlő²⁰ a ďalšie dokazujú napriek fragmentárnosti ich veľký plošný rozsah podobne ako aj lokalita horákovskej kultúry v Tešeticiach²¹.

Nížinné sídliská v staršej dobe železnej charakterizuje aj blízkosť vodných tokov. Z hľadiska hospodárstva pravekých spoločností možno tento jav posúdiť ako štandardný. Viaceré analógie dokazujú aj obývanie obidvoch brehov menších vodných tokov, ako napríklad Győr-Ménfőcsanak, Koroncó-Wesselényi utca a poloha Újtelep. Sídlisko vo Vajnorochoch spolu s náleziskom v Ivánke pri Dunaji pretínalo dnes zaniknuté dunajské rameno²².

Celkovo môžeme posúdiť osídlenie územia Bratislavy v dobe staršej železnej ako intenzívne obývaný priestor, kde prírodné prostredie a členitosť terénu v najväčšej miere vymedzovali vhodné miesta na založenie menších osád alebo sídliskových jednotiek. V súčasnosti známe modely hradísk a tzv. mocenských centier by bolo ťažké preukázať v prípade lokalít Devín a Bratislavský hradný vrch. Ich situácia však nie je ojedinelá. Podobné závery naznačil aj S. Müller pri spracovaní materiálu zo Smoleníc-Molpíra, ako aj P. Novák v prípade Prašníka-Tlstej hory²³. V dôsledku toho a hlavne na základe výsledkov novších výskumov sídlisk v západohalštatskom kultúrnom okruhu môžeme predpokladať odlišnosť jednotlivých sídlisk v rámci štruktúry osídlenia aj východohalštatského regiónu.

Zložitejšou otázkou je však charakteristika výšinných sídlisk ako mocenských centier regiónu. Popri topografických poznatkoch musíme zdôrazniť, že presné datovanie jednotlivých uvedených súborov nie je v každom prípade možné. Devín a bratislavský hradný vrch, ako aj polohy doložené v ich blízkosti, boli obývané už v neskorej dobe bronzovej. Na hradnom vrchu sa v dobe halštatskej nachádzalo neopevnené sídlisko²⁴. Z hradného vrchu v Bratislave je známy len sídliskový objekt z mladohalštatského obdobia (katalóg č. 4). Charakter objektov a nálezov z týchto výšinných osád naznačuje podobné činnosti obyvateľov ako na nížinných sídliskách. Išlo o poľnohospodárstvo, chov zvierat, doklady výrobných činností, predovšetkým tkania a pravdepodobne aj hrnčiarstvo (obr. 3). Kultový objekt z devínského hradiska by naznačoval jeho odlišnosť²⁵. V tomto prípade je však možné poukázať na analogický objekt z nížinného sídliska v Pustých Úpanoch²⁶.

S. Müller pri vyhodnotení halštatského hradiska v Smoleniciach prišiel k záveru, že na základe súčasného stavu výskumu nie je možné jednoznačne dokázať jeho centrálny, mocenský charakter²⁷. O.-H. Urban v publikácii o výšinnom sídlisku Wien-Leopoldsborg vyzdvihol, že modely pokúšajúce sa o definovanie sídlisk ako „Herrensitz, Fürstensitz, Mittelpunkt“ alebo „Siedlungstyp, der einen bestimmten Siedlungsraum abgrenzt“ zatiaľ archeologickým materiálom nie je možné potvrdiť²⁸.

12 STEGMANN-RAJTÁR 1996, 455-471.

13 POSLUSCHNY/ FISCHER/ RÖSCH 2012, 416; na základe Bintliff 1999, 2002.

14 PICHLEROVÁ 1980, 5-37; BAZOVSKÝ 1998, 24; BAZOVSKÝ 1999, 26.

15 PICHLEROVÁ 1980, 5-37; BAZOVSKÝ 1998, 24; BAZOVSKÝ 1999, 26.

16 GRIEBL 1997, 15, Abb. 12.

17 ĐURKOVIĆ 2014, 116; minimálne 20 ha.

18 SCHWELLNUS 2011, 360; 2 ha.

19 MOLNÁR, FARKAS 2010, Abb. 1.

20 NAGY/ SÜMEGI/ PERSAITS 2012, 99; povrchové nálezy naznačovali sídlisko rozprestierajúce sa pozdĺž svahu aspoň 900 m.

21 GOLEC 2003, 12; Tešetice-Kyjovice, Vinohrady (4 ha), Sutny (4 a 1 ha).

22 STUDENÍKOVÁ 2012, 142.

23 MÜLLER 2012: 299, 460, 467-468; Novák 2001: 29.

24 HARMADYOVÁ 2012, 156.

25 HARMADYOVÁ 2012, 158-159.

26 KÖNIG 2005, 89-98.

27 MÜLLER 2012, 459.

28 URBAN 1999, 218-219.

Devín–Hrad, Bratislava, Svätý Jur–Neštich, ako aj Stillfried a Sopron–Várhely nám skôr dokazujú, že mocenské centrá charakterizované podľa klasických definícií vznikli v neskoréj dobe bronzovej a zostali osídlené aj počas staršej doby železnej. Sformovanie a vývoj jednotlivých menších regiónov mal už však lokálny charakter a bol ovplyvnený miestnymi okolnosťami, ako aj prostredím, napríklad prírodnými zdrojmi prostredím, alebo kontaktmi spoločenstva istých regiónov. Model mocenských stredísk a kritériá, podľa ktorých ich možno definovať je v súčasnosti aktuálnou otázkou aj na západných územiach bádania staršej doby železnej (obr. 4). Doterajšie výskumy poukázali na skutočnosť, že vlastnosti tzv. mocenských stredísk, na základe ktorých boli klasicky definované, nie je možné v každom prípade preukázať. V archeologickom materiáli jednotlivých lokalít sa dá definovať jedno či viacero kritérií, na základe ktorých môžeme predpokladať charakter istých výšinných stredísk (tab. 2).

km	Devínska Nová Ves	Devín-Hrad	Devín-mesto	Bratislava-Dúbravka	Bratislava-Karlova Ves	Bratislava-Hrad	Bratislava-Staré mesto	Bratislava-Trnávka
Devínska Nová Ves	0	5,4	5,38	4,1	9,6	12,9	13	16,5
Devín-Hrad	5,4	0	0,2	3,9	6,6	9,9	10,2	15,5
Devín-mesto	5,38	0,2	0	3,7	6,5	9,7	10	15,3
Bratislava-Dúbravka	4,1	3,9	3,7	0	5,5	8,8	9	12,9
Bratislava-Karlova Ves	9,6	6,6	6,5	5,5	0	3,3	3,6	9,1
Bratislava-Hrad	12,9	9,9	9,7	8,8	3,3	0	0,6	7,1
Bratislava-Staré mesto	13	10,2	10	9	3,6	0,6	0	6,4
Bratislava-Trnávka	16,5	15,5	15,3	12,9	9,1	7,1	6,4	0
Bratislava-Rusovce	22	19	18	18	13	10	10	13

Tab. 1: Vzdialenosť halštatských lokalít na území dnešnej Bratislavy

Južne od mesta Šopron, na konci horského pásma Rosalien, ktoré ohraničuje údolie Bánfalva, sa nachádza vyvýšenina Várhely, známa v odbornej literatúre ako Burgstall (obr. 6). Vyvýšenina je prístupná z južnej strany, ktorú tvorí mierny svah (483 m²). Vnútroňná oblasť náleziska vytvára nepravidelný útvar (1260 x 540 m) s plochou okolo 48 hektárov²⁹. Mohylové pohrebisko pri juhozápadnom úpätí hradiska zahŕňajúce vyše 200 hrobov bolo povrchovým prieskumom skúmané v minulosti aj v súčasnosti³⁰. História archeologických výskumov náleziska z konca 19. a zo začiatku 20. storočia podrobne spracoval a v roku 1955 publikoval Gy. Nováki, ktorý sa pokúsil aj o presnú identifikáciu nálezového materiálu z jednotlivých hrobov³¹. Z hľadiska našej štúdie treba vyzdvihnúť, že už počas prvých výskumov pohrebiska boli zistené aj sídliskové objekty (obr. 6).

M. Hoernes preskúmal v roku 1890 jednu sídliskovú jamu³², neskôr v roku 1899 v blízkosti juhozápadnej priekopy ďalšiu. Zemnicu väčších rozmerov odkryl v roku 1907 L. Bella³³. V roku 1908 bola pod vedením L. Bella preskúmaná plocha o rozsahu 68 m². Na severnej strane návršia v blízkosti priekopy sa v hĺbke okolo dvoch metrov zistila zemnica, v ktorej zásype sa našli zlomky keramiky, prasleny a závažia. Na viacerých polohách bolo možné sledovať prepálené plochy³⁴. Datovanie nálezov už na konci 19. storočia poukázalo na výskyt archeologického materiálu neskoréj doby železnej, obzvlášť v horných vrstvách objektov³⁵.

Polohy, v ktorých boli v roku 1909 preskúmané sídliskové objekty, sa nedajú presne lokalizovať³⁶. V roku 1932 sa pod vedením E. Lauringera a S. Gallusa zistila pri mohylách aj jedna zemnica³⁷. Väčšia časť nálezov bola uložená do zbierok múzea v Šoproni. Archeologický materiál z tejto lokality evidovaný vo viedenskom múzeu publikoval najmä M. Hoernes³⁸.

29 KAUS 1981, 105-136: Predhradie hradiska Várhely vytvárajú na severnej strane údolie jazier Ikva a Liget, svahy Mattersburgu, a údolie Wulka.

30 LIDAR prieskumy: Czajlik, Király, CZÖVEK 2012, 65-76.

31 NOVÁKI 1955, 131-136: Gy. Nováki presne určil v ktorom roku boli aké hroby preskúmané. V prvých správach a dokumentácii tieto údaje často chýbali a číslovanie robilo problémy pri identifikovaní nálezového fondu. Gy. Nováki zozbieral aj všetky správy a publikácie týchto prvých výskumov.

32 BELLA/MÜLLER 1891, 171, 185: Autori článku podávali správu o značnom množstve keramiky, ktorá bola zistená mimo ohraničeného areálu, pri tom boli spomenuté aj rôzne jamy s kruhovým pôdorysom. Na západnej strane opevnenia, ako aj severne a severovýchodne boli zistené stopy osídlenia.

Rozmery zemnice skúmanej pod vedením M. Hoernesa: 4 x 5 m, hĺbka 1,8 m. V hlbších vrstvách zemnice boli zlomky keramiky, ktoré boli vyhotovené v podobnom štýle, ako keramiky pochádzajúca z mohylového pohrebiska.

33 NOVÁKI 1955, 134: Publikácia zemnic na konci 19. storočia: *Mitt. Anthr. Ges. Wien* 1891, 166-192; *Oedenburger Zeitung* 1899. aug. 6; *Oedenburger Zeitung* 1907. júl. 17; 1908. aug. 20.

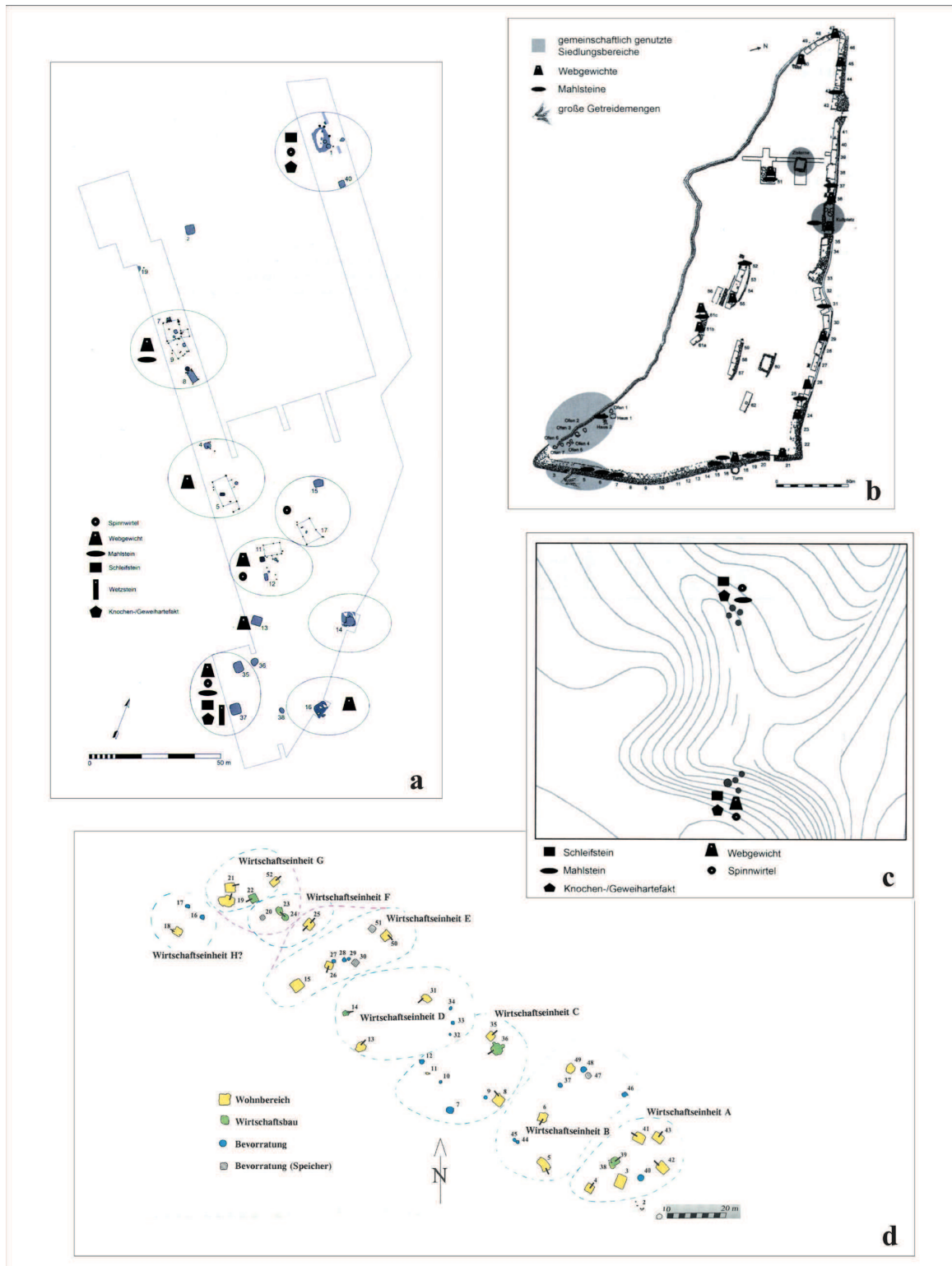
34 BELLA 1909, 182: V zásype objektu bol 28 praslenov a 60 zlomkov závaží.

35 BELLA 1891, 318: Nálezový fond mohýl datoval do doby halštatskej zhodne, ako nálezy zo zásypu opevnenia. Výskyt tohto materiálu zaznamenal na ohraničenej ploche hradiska.

36 NOVÁKI 1955, 134: publikácia výskumov: Bella, L., *Múzeumok és Könyvtárak Értesítője* 1910, 131-132 a *Soproni Régészeti Társulat jegyzőkönyve Főtitkári jelentés az 1909. évi működéséről*.

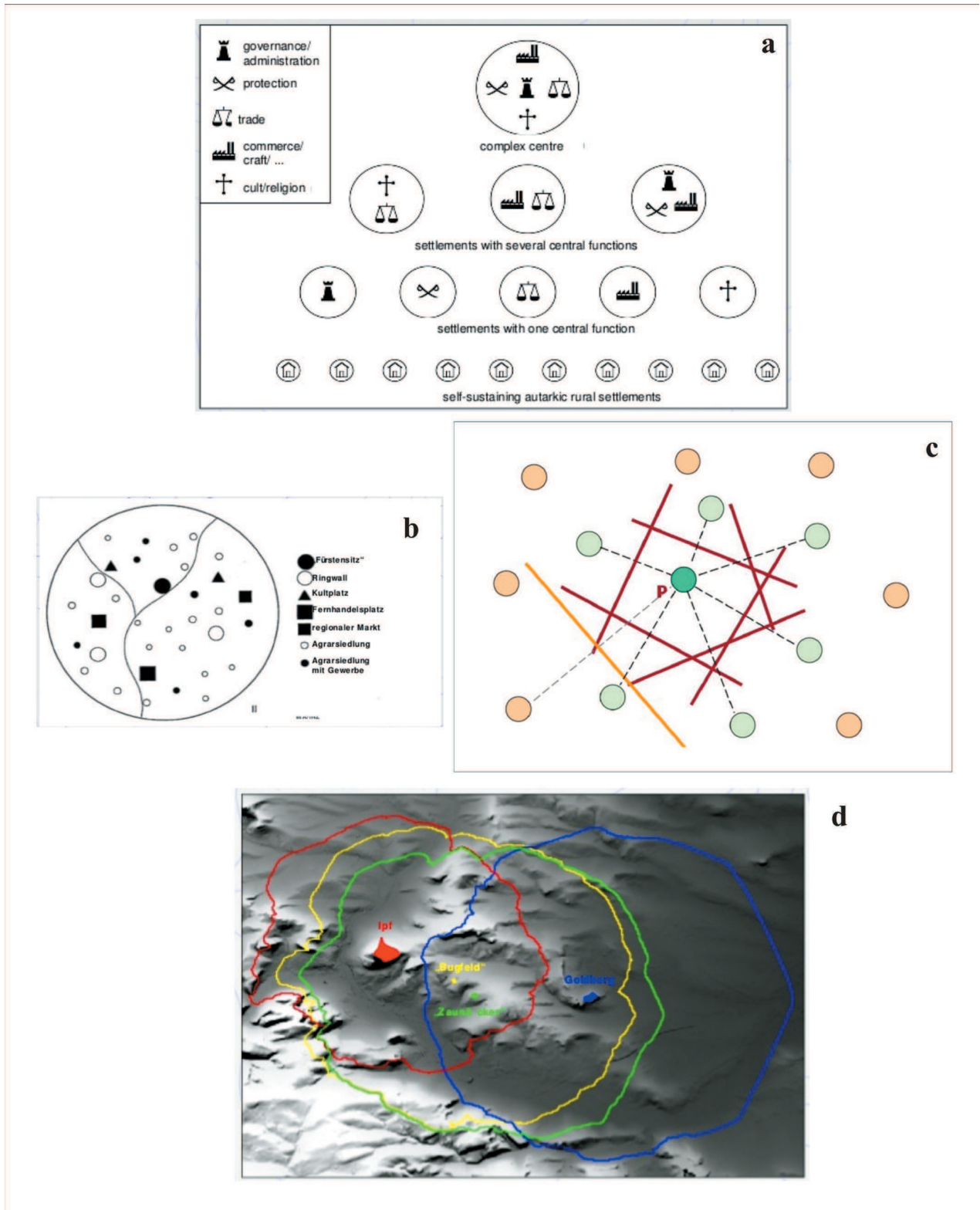
37 NOVÁKI 1955, 135: publikácia výskumov: *Oedenburger Zeitung* 1932. aug. 27.; *Soproni Hírlap* 1932. aug. 28.

38 HOERNES 1904, 211.

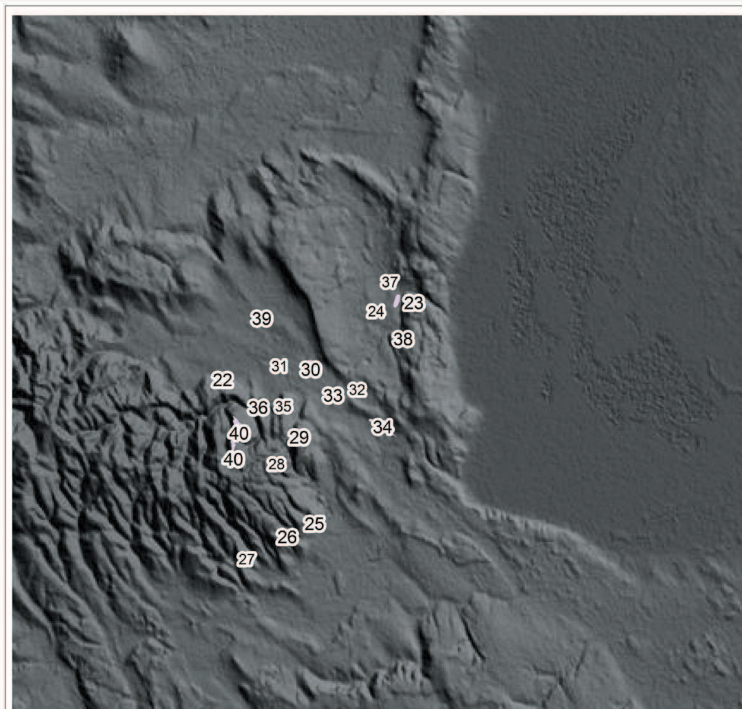
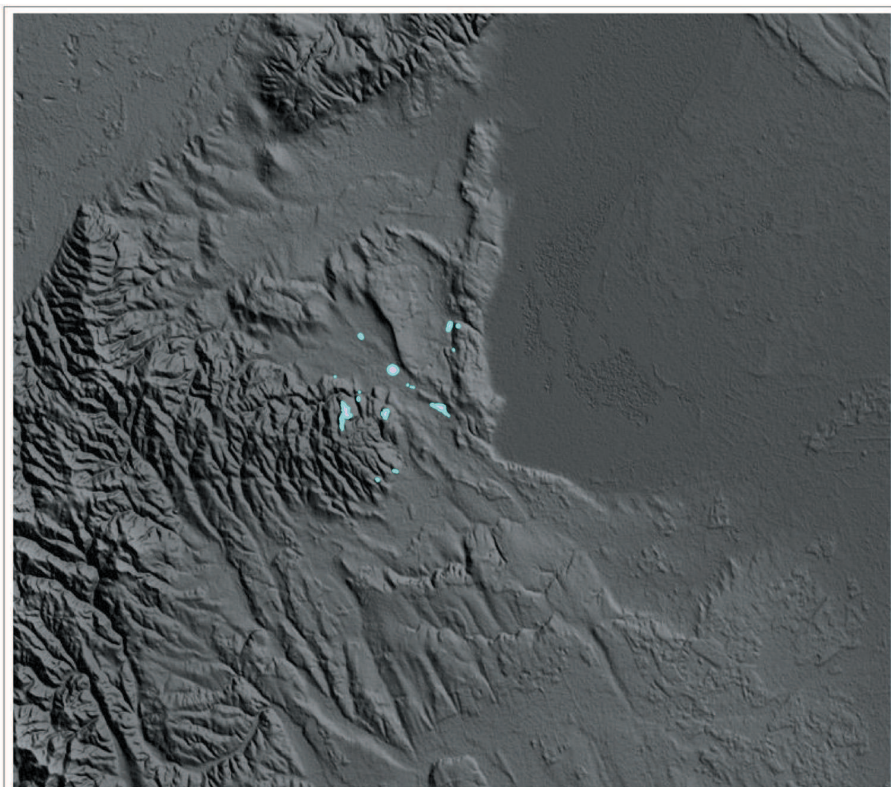

Obr. 3: Analógie hospodárskych aktivít a menších sídliskových jednotiek, domácností na halštatských lokalitách (a: Sereď, Müller 2012, 405, fig. 208; b: Smolenice, Müller 2012, 459, fog. 243; c: Ratkovce, Müller 2012, 452, f. 238; d: Göttlesbrunn, Griehl 2004, 132, Abb. 55)

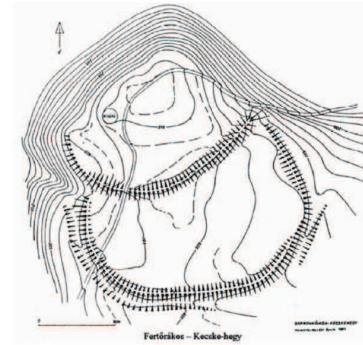
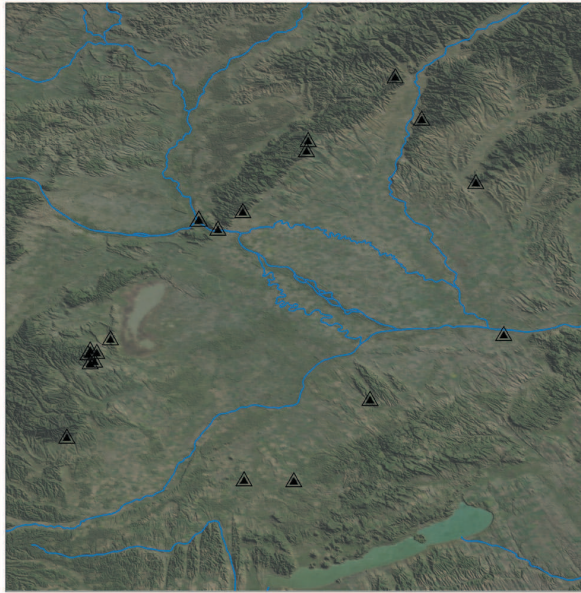
Abb. 3: Analogien der wirtschaftlichen Aktivitäten und kleineren Siedlungseinheiten, der Haushalte auf den hallstattzeitlichen Lokalitäten (a: Sereď, Müller 2012, 405, Abb. 208; b: Smolenice, Müller 2012, 459, Abb. 243; c: Ratkovce, Müller 2012, 452, Abb. 238; d: Göttlesbrunn, Griehl 2004, 132, Abb. 55)

Obr. 4: Modely štruktúry osídlenia (a: Posluschny 2012, Abb. 1; b: Gringmuth-Dallmer 1999, Abb. 7; c: Schéma polygonu Thiessen, Márkus B., Térinformatikai ismeretek 4., 4.13. ábra, http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_TEI14/index.html, d: model zázemia sídlísk, Posluschny, A., Archäologie am Computer?, prednáška <http://de.slideshare.net/archaeolandscapes/archologie-am-computer-19145426>)
 Abb. 4: Modelle der Besiedlungsstruktur (a: Posluschny 2012, Abb. 1; b: Gringmuth-Dallmer 1999, Abb. 7; c: Schema des Polygons Thiessen, Márkus B., Térinformatikai ismeretek 4., Abb.4.13., http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0027_TEI14/index.html, d: Modell des Hinterlandes der Siedlungen, Posluschny, A., Archäologie am Computer?, Vorlesung <http://de.slideshare.net/archaeolandscapes/archologie-am-computer-19145426>)

Obr. 5: Halštatské lokality v regióne dnešného Šopronu, Maďarsko
Abb. 5: Hallstattzeitliche Lokalitäten in der Region von heutiger Sopron, Ungarn

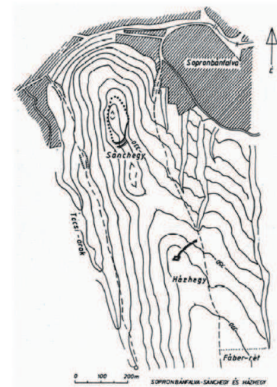
Fertőrákos-Kecskehegy

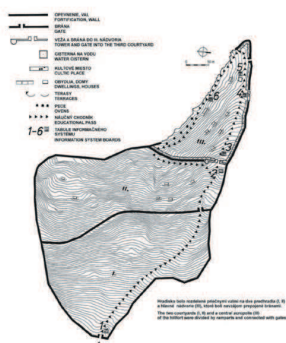
Sopron-Károly-magaslat

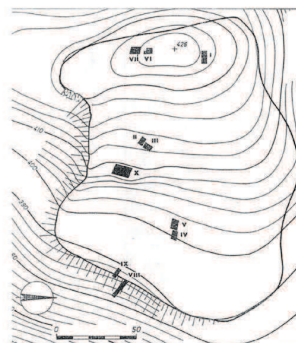
Sopron-Istenszéke

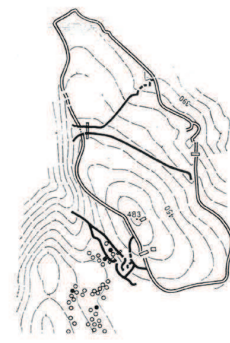
Sopronbálfalva-Sánc-hegy

Smolenice-Molpír

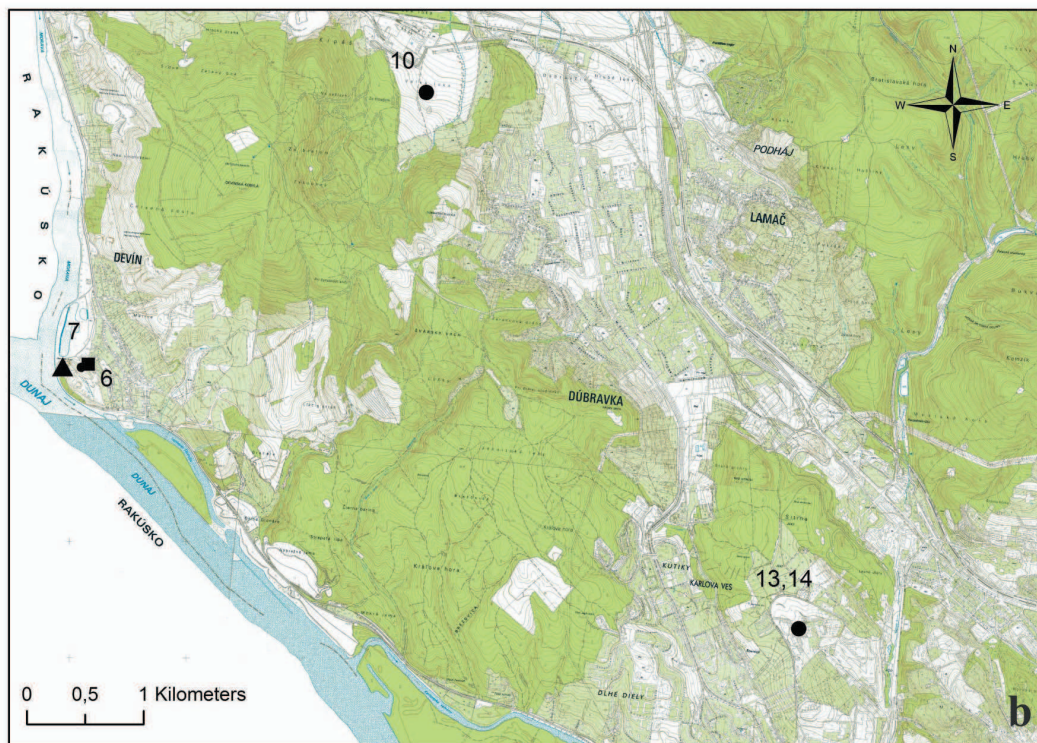
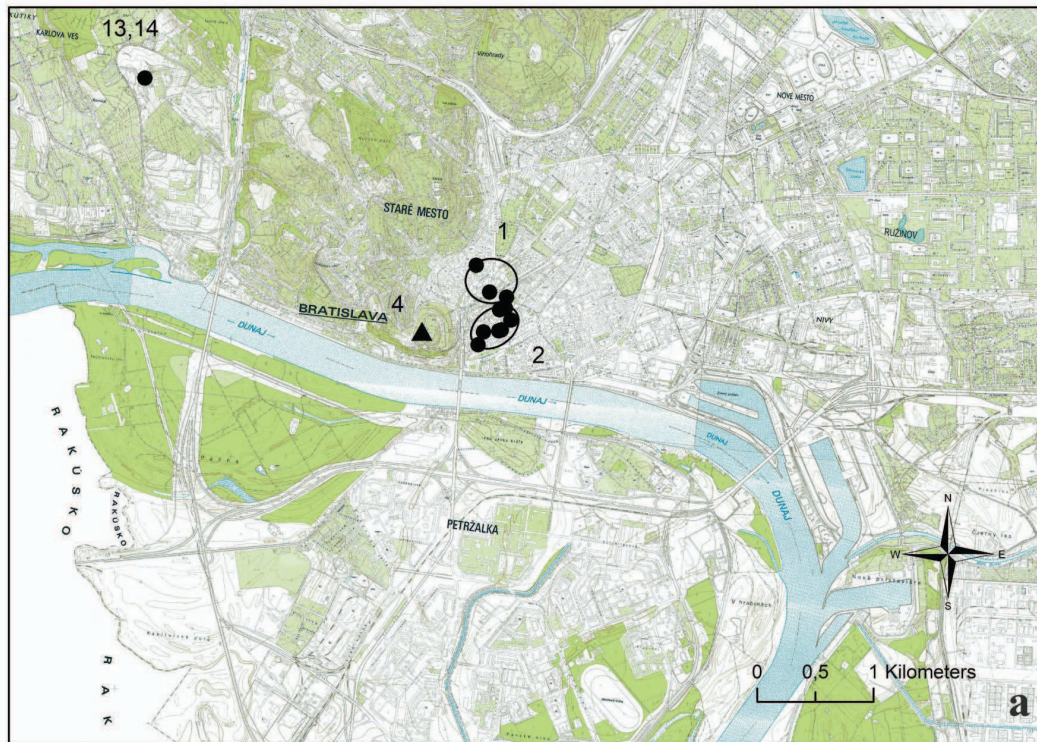

Prašník-Tlšť hora

Sopron-Várhely (Burgstall)

Obr. 6: Výchinné sídliská v severozápadnom oblasti Karpatskej kotliny zo staršej doby železnej (podľa: Nováki 1997; Novák 2001, obr. 1; <http://www.vfgarch.uni-bonn.de/forschung-europa/aktuelle-projekte/smolenice/untersuchungen-zur-keramik-des-molpir-bei-smolenice>; Patek 1974, 57)
 Abb. 6: Höhensiedlungen in dem nordwestlichen Gebiet des Karpatenbeckens aus der Eisenzeit (nach: Nováki 1997; Novák 2001, Abb. 1; <http://www.vfgarch.uni-bonn.de/forschung-europa/aktuelle-projekte/smolenice/untersuchungen-zur-keramik-des-molpir-bei-smolenice>; Patek 1974, 57)

Obr. 7: Výšinné sídliská v obalsti dnešnej Bratislavy v staršej dobe železnej, a: Bratislava-Hrad (kat. č. 4), b: Devín-hrad (kat. č. 6)
 Abb. 7: Höhengsiedlungen im Gebiet von heutiger Bratislava in der älteren Eisenzeit, a: Bratislava-Hrad (Burg) (Kat.-Nr. 4), b: Devín – hrad (Burg) (Kat.-Nr. 6)

Od roku 1971 viedla výskumy na hradisku E. Pateková: Počas nich boli okrem mohylového pohrebiska vytýčené sondy aj na území hradiska. V roku 1971 boli otvorené viacere hroby³⁹ a z výskumu hradiska pochádzajú zlomky keramiky z neskorohalštatského a laténskeho obdobia⁴⁰. Archeologický ústav MTA (Maďarská akadémia vied) sa v roku 1973 zameriaval predovšetkým na prieskum hradiska a jeho opevnenia. Rezm hlavnej priekopy bol datovaný počiatok hradiska do obdobia neskorej doby bronzovej (Ha B). V tomto období bol na základe geodetických zameraní zhotovený aj plán výšinného sídliska. Rozsah hradiska ohraničeného hlavnou priekopou dosahuje 40 hektárov, jeho vnútorná časť sa člení na tri nádvorja⁴¹. Podľa výsledkov výskumu zložitého systému opevnenia ležal vchod do hradiska na juhozápadnej strane. V roku 1973 a v nasledujúcom roku sa v priestore halštatského sídliska skúmali dve budovy. Jedna, pôvodne s kolovou konštrukciou, obsahovala popri ohnisku zlomky keramiky, závaží, fragmenty mesačikovitých idolov, jantárový korálik a zvieracie kosti. Táto zemnica bola porušená jamou z neskorej doby železnej⁴². Archeologické výskumy pokračovali aj v nasledovných rokoch a na základe ich výsledkov E. Pateková konštatovala, že hradisko bolo obývané počas celej staršej doby železnej⁴³.

Obydlie č. 9, skúmané v rokoch 1974 a 1975 bolo v období staršej doby železnej stavané v troch fázach. Spona v podobe psa alebo koňa nájdená v jeho zásype sa datuje do druhej polovice obdobia Ha D⁴⁴. Analógie nálezov tohto objektu sú známe aj z pohrebiska. Hrob v zásype mohyly č. 215 reprezentuje podobné časové zaradenie. E. Jeremová zaradila niektoré typy nálezov pochádzajúce z hradiska aj z pohrebiska tiež do 2. polovice stupňa Ha D⁴⁵.

V roku 1975 bola preskúmaná aj širšia oblasť dnešného mesta Šopron. Sídliská tzv. šopronskej skupiny, definovanej E. Patekovou zmapoval Gy. Szádeczky Kardos v regióne medzi Litavskými vrchmi a Neziderským jazerom. Halštatské lokality sa nachádzali vzájomne vzdialené 3-5 km. Na predhradí výšinných sídlisk bolo možné identifikovať stopy viacerých nížinných sídliskových jednotiek. V rámci tohto projektu bolo hradisko Šopron-Várhely geodeticky zamerané a spracované v geografickom systéme⁴⁶.

Sumárne môžeme o hradisku konštatovať, že v opevnenom priestore bolo archeologicky preskúmaných minimálne 6 obydlí a 2 sídliskové jamy. Jednotlivé časti priekopy boli postavené v rôznom období, počas staršej doby železnej môžeme počítať s existenciou vonkajšieho hlavného valu.

Osídlenie okolia hradiska v staršej doby železnej je známe predovšetkým na juhozápadnej strane. Severná poloha hrala dôležitejšiu úlohu hlavne v neskorej dobe laténskej.

Výšinná lokalita Várishegy (známa aj ako vrch Károly-magaslat), ktorá sa nachádza 3 km južne od Várhely, bola známa ako halštatské hradisko už na konci 19. storočia (kat. č. 29, obr. 6). Na severnej, východnej a čiastočne aj na západnej strane je ohraničená prudkým svahom. Z južnej, prístupnej strany je chránená po celej dĺžke priekopou. Na opevnenej ploche boli viacere zemnice identifikované už na konci 19. storočia. Terén hradiska stúpa na jednu stranu. Podľa poznatkov z archeologických výskumov mali sídliskové jamy priemer okolo 6-10 metrov a hĺbku pravdepodobne 1-2 metre. Z registrovaných 29 objektov bolo archeologickým výskumom preskúmaných päť. Na základe materiálu (zlomky keramiky, zvieracie kosti, prasleny, hlinené koráliky a cievky, fragmenty mesačikovitých idolov, fragmenty bronzových ihlíc a spôn, bronzových platničiek, uhlíky, drviče a odštepovače) ich možno zaradiť k halštatskej kultúre⁴⁷. Súbor týchto nálezov neboli publikované.

E. Pateková vyčlenila tzv. šopronskú skupinu Kalenderberskej kultúry podľa nálezísk Šopron-Várhely, Várishegy, Häuslerberg, Magyarfalva-Filléredő a Kecsehegy⁴⁸.

Popri hradiskách Várhely a Várishegy sa do odbornej literatúry dostalo aj hradisko Häuslerberg s priekopovým systémom zo staršej doby železnej. Na povrchu horského pásma, orientovaného smerom sever-juh, v nadmorskej výške 363 m, bolo zistených niekoľko línii opevnenia. Na západnom svahu, pri konci jednej z priekop sa nachádzala zemnica, ktorá bola na základe archeologického materiálu porovnateľná s objektmi z lokality Várhely⁴⁹.

39 PATEK 1972, 208; E. Pateková už naznačila, že opevnenie hradiska bolo pravdepodobne vybudované v rôznych obdobiach.

40 SPRÁVA o výskume: *Rég. Füzetek* 25, 1972, 20.

41 PATEK 1974a, 56-57: Na základe nálezov z hlavného opevnenia sa E. Pateková domnievala, že hradisko bolo najintenzívnejšie obývané v halštatskom období Ha C.

42 Správa o výskume: PATEK 1974b, 17. PATEK 1974a, 64: Zemnica č. 2: obydlie s kolovou konštrukciou, porušená na severnej strane keltskou jamou, objavné ohnisko bolo silne prepálené, pri ohnisku sa našli zlomky mesačikového idolu. Objekt č. 1 bol štruktúrovo odlišný od zemnice č. 2, ale nálezový fond mal podobného charakteru. E. Pateková datovala oba objekty do fázy Ha C staršej doby železnej.

43 Správy výskumov z roku 1974, 1975, 1977: PATEK 1975b, 20-21: Bolo objasnené datovanie opevnenia. Priekopy na vnútornej ploche hradiska pochádzajú z neskorej doby laténskej. Na základe výsledkov výskumov bolo hradisko obývané od fázy Ha A/B až do konca doby halštatskej. Sídliskový objekt skúmaný v areáli hradiska (č. 9) bol na základe fragmentov keramiky a spony v podobe psa, alebo koňa datovaný do 5. storočia pred Kr. PATEK 1976b, 14-15: Výskum halštatskej zemnice č. 9 (9 x 9 m, hĺbka 0,160 m). Zemnica mala minimálne 3 fázy, na základe keramiky datovanej do obdobia Ha C, Ha D a Lt D. PATEK 1978, 22.

44 PATEK 1976a, 23-24: Časovo podobne zaradený materiál pochádza z druhotne zapusteného hrobu v násype mohyly č. 215 (južná strana mohyly).

E. Pateková datovala hrob na koniec 6. a na začiatok 5. storočia pred Kr.

45 JEREM 1981, 129; LANGENECKER 1996, 230.

46 PATEK 1975a, 282.

47 BELLA, MÜLLER 1891, 174-176.

48 PATEK 1976a, 3-29: Šopronskú skupinu Kalenderberskej kultúry tvorili lokality (sídliská a pohrebiská) na území medzi Neziderským jazerom a horským pásmom Litavských vrchov, datované do staršej doby železnej (Ha C a D). LANGENECKER 1996, 230.

49 BELLA/MÜLLER 1891, 192: Nálezy z objektu: a. okrajový fragment čiernej amfory, b. okrajový fragment šedej misky, c. fragmenty troch mesačikovitých idolov, d. dva prevrätané črepy, e. praslen, f. prevrätaný kameň, g. dva zlomky bronzovej spony.

Archeologické výskumy uvedených hradísk boli žiaľ, publikované len čiastočne alebo iba formou správ. Preto v súčasnosti nie je možné porovnanie archeologického nálezového fondu z týchto lokalít. Aj na základe dostupných zlomkovitých informácií a výsledkov práce E. Patekovej je ale jednoznačne doložené dôležité postavenie okolia mesta Šopron v staršej dobe železnej. Registrované náleziská v databáze inštitútu Forster Gyula naznačujú, že na nižšie položených lokalitách existovala rozsiahla sieť nížinných sídlisk (katalóg č. 22, 37, 31, 33, 39, 35, 34, 24; obr. 5). O osídlení blízko hradísk svedčí aj situácia v okolí obce Fertőrákos, kde pri hradisku Kecskehegy bolo povrchovým prieskumom doložené nížinné sídlisko Kőhidai-dűlő. Z tejto polohy je tiež známe a publikované žiarové pohrebisko zo staršej doby železnej⁵⁰.

Archeologický materiál z uvedených nálezísk odpovedá analógiám z oblasti východohalštatského okruhu. Hmotnú kultúru charakterizuje množstvo keramiky a hlinených atrefaktov, ako aj všeobecne známy nedostatok kovových predmetov. Problém nedostatočnej vypovedacej hodnoty sídliskového materiálu staršej doby železnej je v odbornej literatúre často spomínaný. Z hľadiska riešenia otázky štruktúry spoločnosti sa môžeme o tento materiál oprieť iba čiastočne, nakoľko tzv. aristokraciu (elity), zastávajúcu v jej rámci pravdepodobne vedúce funkcie, interpretujeme len na základe nálezov z ich pohrebísk, čiže mohylníkov. Obyvateľstvo nížinných osád si zabezpečovalo živobytie poľnohospodárstvom, chovom dobytka a remeselníckou výrobou rôzneho charakteru, akou bola produkcia keramiky, textilu a podľa zriedkavejšie doložených nálezov (odlievacie tégly⁵¹, keramika použitá pri tejto činnosti) pravdepodobne aj kovolejárstvom. Často sa stretávame s názormi, že nížinné osady mali zabezpečovať potreby výšinných sídlisk. Podľa súčasných poznatkov to však nie je možné ani potvrdiť, ani vyvrátiť. Nížinné sídliská v bezprostrednej blízkosti centier, nazývané aj ako predhradia poznáme v skúmaných oblastiach z viacerých lokalít, ako mestská časť Devín (kat. Nr. 7), Bratislava-Staré mesto (kat. č. 1, 2), Šopronbánfalva-Sánchegey a Šopronbánfalva-Avar utca (kat. Nr. 35, 36).

Obchod a kultúrne vzťahy spoločenských skupín boli pravdepodobne dôležitými faktormi v živote jednotlivých oblastí. Tieto aktivity sa žiaľ na našom území prejavujú len nepriamo, ako napríklad cudzími formami keramiky⁵², typmi spón⁵³ a používaním a uplatňovaním nových znalostí. Medzi nimi môžeme vyzdvihnúť výrobu keramiky na hrnčiarskom kruhu⁵⁴ alebo používanie grafitu ako novej prímiesy do hrnčiarskej hliny⁵⁵. Výskyt predmetov Vekerzugskej kultúry, ako napríklad typických hrotov šípov⁵⁶ tiež potvrdzujú intenzívne kontakty, ktoré môžeme postrehnúť predovšetkým v posledných fázach halštatského obdobia. Ich strediskom a sprostredkovateľom boli popredné centrá zastávajúce dôležitú funkciu pre väčšiu komunitu. V súčasnej odbornej literatúre sú často definované ako mocensko-hospodárske a produkčné centrá.

Z hľadiska chronológie a vzťahov výšinných a nížinných sídlisk vo východohalštatskom okruhu je všeobecne akceptovaná a zaužívaná teória, podľa ktorej možno osídlenie výšinných hradísk datovať až na začiatok stupňa Ha D staršej doby železnej. V bratislavskom ako aj v šopronskom regióne registrujeme podobnú situáciu. Archeologické nálezy neskorohalštatského obdobia poznáme len z nížinných sídlisk, ako Bratislava-Dúbravka, poloha Veľká lúka a Šopron-Krautacker. Z lokality Šopron-Várhely sú nálezy obdobia Ha D známe len sporadicky⁵⁷. Súčasný stav archeologického výskumu neumožňuje presnejšie objasnenie pozadia týchto procesov, ale pravdepodobne môžeme predpokladať zmeny v štruktúre spoločnosti, ako aj jej hospodárenia a kontaktov.

Výskum sídliskových pomerov staršej doby železnej je aktuálne stredobodom pozornosti archeológov aj na západnom území halštatskej kultúry, to znamená v strednej Európe. Definícia, systém výšinných a nížinných sídlisk, ich vzťahy a zázemie, obyvateľstvo vytvárajúce ich spoločnosť je predmetom výskumu viacerých projektov. Nové možnosti archeologického bádania a používanie počítačových softvérov GIS poskytuje veľa nových impulzov na objasnenie týchto otázok.

Viacero štúdií o projekte „Early Centralisation and Urbanisation – The Genesis and Development of Early Celtic Princely Sites and their Territorial Surrounding“ publikoval A. Posluschny⁵⁸. Východiskom projektu bola potreba prehodnotiť niektoré naše tradičné, alebo skôr klasické predstavy o spoločnosti prehistorických kultúr⁵⁹. Hierarchická štruktúra osídlenia, pozostávajúceho z centrálnych hradísk „Fürstentum“ definovaná ešte W. Kimmigom a zo satelitných lokalít zaujala veľa bádateľov, nielen v danej dobe a území, ale aj z teoretického hľadiska⁶⁰. Projekt DFG (German Research Foundation) skúmal v rámci prehistorického sídliskového systému strednej Európy (obr. 8) vlastnosti výšinných a nížinných sídlisk, prírodné prostredie daných území, ako aj jednotlivé modely z teoretického a z chronologického hľadiska⁶¹. Cieľom bolo vypracovanie modelu sídliska a jeho zázemia⁶², ako aj porovnanie existujúcich modelov s výsledkami analýz GIS⁶³. Na základe hospodárskych potenciálov prostredia je možné vytvoriť model (to znamená aké veľké územie mohlo

50 ĐURKOVIČ 2010, 51.

51 STUDENÍKOVÁ 1989, 11-41.

52 STUDENÍKOVÁ 2011, 65-82.

53 FEKETE 1973, 341-358; PAULÍK 1960, 330-336.

54 CZIFRA, KREITER 2011, 235-250.

55 URBAN 1996, 573; STEGMANN-RAJTÁR 1996, 459; GOLEC 2003, 119-120: fragmenty keramiky pochádzajúce z lokalít Býčí skála a Smolín boli datované do obdobia Ha D2; TREBSCH 2011, 454, pozn. 24; JEREM 1981, 126.

56 HELLMUTH 2006.

57 PATEK 1975a, 277.

58 POSLUSCHNY 2010, 359-374; <http://fuerstentum.de>.

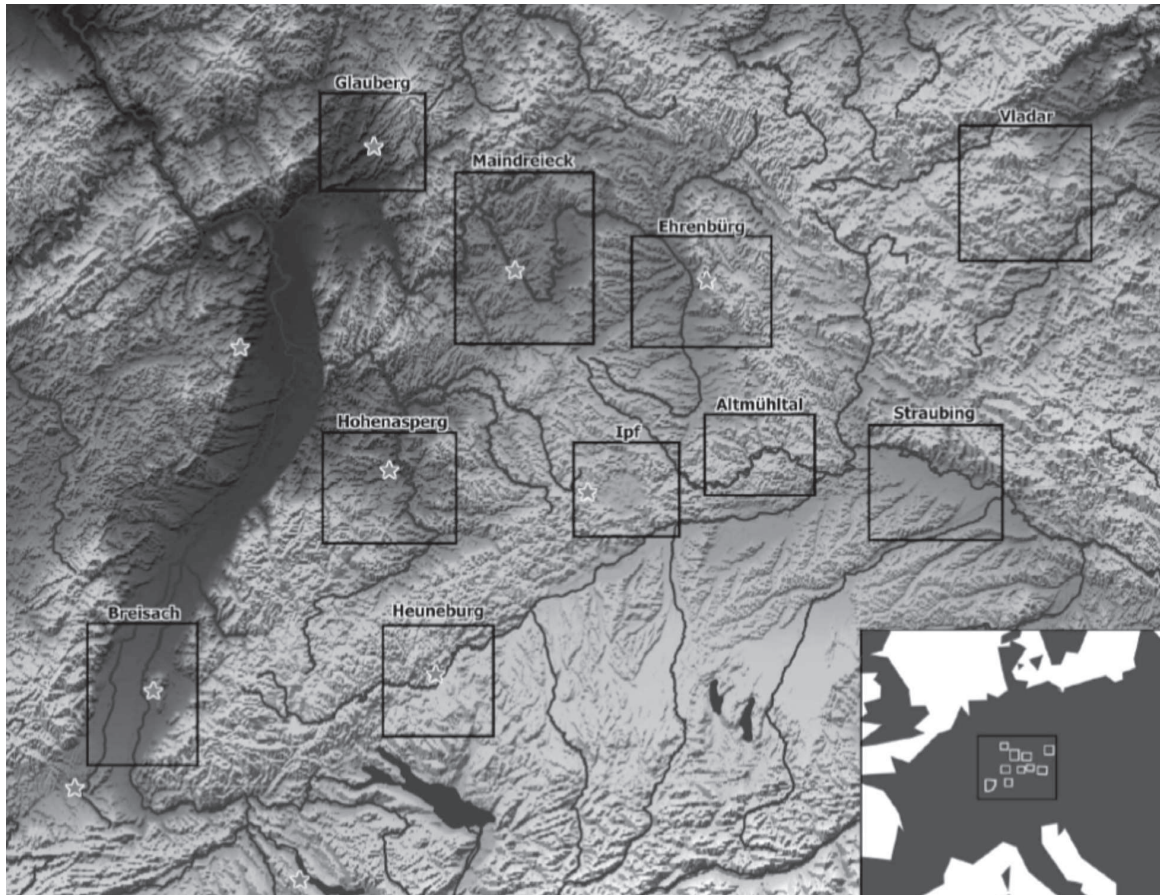
59 POSLUSCHNY 2003, 6.

60 KIMMIG 1969; CHRISTALLER 1933; POSLUSCHNY 2010a, 360; POSLUSCHNY/FISCHER/RÖSCH 2012, 414.

61 POSLUSCHNY 2007, 131-141 (printed version), 117-127 (pdf version).

62 POSLUSCHNY 2010b, 313-319.

63 POSLUSCHNY 2010a, 359-374.

Obr. 8: Výskumy DFG v strednej Európe halštatských a včasnotátných lokalít (Posluschny 2012, Abb. 8; Posluschny, Fischer, Rösch 2012, Fig. 1)
 Abb. 8: Ausgrabungen der DFG der hallstattzeitlichen und der frühlatènezeitlichen Lokalitäten in Mitteleuropa

zásobovať istý počet obyvateľov), ktorý určil potenciálnu početnosť obyvateľov osád⁶⁴. Účelom projektu bol tiež výskum vývojových procesov sídlisk od neskej doby bronzovej až do začiatku keltského obdobia. Ako podklad analýz slúžili popri archeologických databázach nálezisk (sídliská, pohrebiská a ojedinelé nálezy)⁶⁵ prírodné zdroje využívané v prehistorickej dobe⁶⁶, aj modely vzťahujúce sa na rôzne aspekty prehistorických stredísk⁶⁷. V rámci výskumov pri modeloch GIS bolo možné úspešne využiť aj topografické poznatky. Prieskum historických máp pomocou digitalizácie napríklad doplnil údaje o prírodných zdrojoch surovín v oblasti známeho centra Heuneburg⁶⁸.

Tieto projekty sú pre naše územie dôležité z hľadiska možnosti použitia metód a výskumov, ako aj ich dosiahnutých výsledkov. Výskumy ukázali, že sídliská v neskej dobe bronzovej a v dobe halštatskej boli vymedzené predovšetkým prírodným prostredím. Prvoradé bolo, aby prostredie a prírodné zdroje vyhovovali potrebám obyvateľstva. V teréne boli uprednostňované mierne svahy, nakoľko boli chránené pred vetrom a zabezpečovali aj dostatok svetla. Blízkosť vodných zdrojov bol tiež určujúcim faktorom⁶⁹.

Ako bolo už vyššie spomenuté, podľa doterajších výsledkov výskumov nie je možné charakterizovať výšinné sídliská všeobecnou definíciou⁷⁰. Centrálna miesta (Central Places) sa odlišovali funkciou aj prostredím a napriek tomu mohli z istého hľadiska slúžiť ako strediská⁷¹.

64 POSLUSCHNY/FISCHER/RÖSCH 2012, 414.

65 POSLUSCHNY 2007, Tab. 1: počet nálezisk v spracovanej databáze – UK 932, halštatt 1135, včasný latén 209. POSLUSCHNY 2008a, Tab. 1: UK 1624, halštatt 1991, včasný latén 446.

66 POSLUSCHNY 2007, 118-119; POSLUSCHNY/FISCHER/RÖSCH 2012, Fig. 10: Baden-Württemberg, archeobotanické nálezy z doby bronzovej a zo strašej doby železnej.

67 POSLUSCHNY/FISCHER/RÖSCH 2012, Fig. 11: graf procesov modelu na kalkuláciu poľnohospodárkeho potenciálu. POSLUSCHNY 2008a, 169-170; POSLUSCHNY 2008b, 367-380; POSLUSCHNY 2010 a, 360; RINGMUTH-DALLMER 1999, 11, Abb. 1; POSLUSCHNY/FISCHER/RÖSCH 2012, 416: modely na determinovanie zázemia sídlisk.

68 SCHUPPERT, DIX 2009, 422, 434, fig. 8.

69 POSLUSCHNY 2003, 7: „to optimistic to their economic needs“.

70 POSLUSCHNY 2010a, 372.

71 MÜLLER 2012, 460.

Zázemie výšinných aj nížinných sídlísk, by malo postačiť na zásobovanie obyvateľstva, avšak nie vždy je potrebné predpokladať aj klasický systém satelitných lokalít. S. Müller pri spracovaní výskumov zo Smoleníc vyzdvihol, že rozsiahle územie na predhradí hradiska mohlo poskytnúť priestor aj na hospodárske činnosti obyvateľstva⁷². V druhom rade hustotu a vzdialenosť viacerých výšinných hradísk je možné interpretovať aj z hľadiska daného prírodného prostredia, aj na základe toho, že tieto „centrá“ mohli mať iné funkcie a iný charakter. Klasický model, podľa ktorého každé hradisko malo v blízkosti mohylove pohrebisko aristokratov, popiera prípad Marienbergu⁷³, doteraz aj Smoleníc-Molpíru. K objasneniu sídliskového systému staršej doby železnej na našom území by bol potrebný rozsiahly prieskum lokalít a ich prírodného prostredia, jednak vychádzajúc zo širších databáz inštitúcií na ich evidovanie (ako napr. pamiatkové úrady, alebo vedecké ústavy), ako aj zozbieranie a prieskum prírodného prostredia istých oblastí a ich analýza pomocou GIS softvérov.

	Marienberg	Glauberg	Heuneburg	Ipf	Ehrenbürg	Breisach	Hohenasperg	Vladař
Herrschaft	?	?	?	?	?	?	?	?
Schutz	x	x	x	x	x	x	x	x
Handel	?	?	x	?	?	x	0	?
Handwerk	0	?	x	0	x	x	0	?
Kult	0	x	0	?	0	0	0	0

Tab. 2: Funkcia hradísk na západohalštatskom území (Posluschny 2010a, Abb. 2)

Katalóg lokalít⁷⁴

1. Bratislava–Staré mesto

Župné námestie–Námestie SNP, Panenská ulica

Typ lokality: sídlisko, nížinné

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum, SNM-AM, Ba

Opis: polozemnice, hrnce s kalenderbeskou výzdobou, kónické misy s horizontálne hnaným ústím, amfory s kónickým hrdlom zdobené šikmými vrezmi

Publikácia: NOVOTNÁ/NOVOTNÝ 1965, obr. 1:1; obr. 3: 7; BAXA 1990, 135, obr.: 1, 2: 11, 14, 18; STUDENÍKOVÁ 2012, 139-140.

Datovanie: staršia doba halštatská

2. Bratislava–Staré mesto

Františkánske námestie, Hlavné námestie, Primaciálny palác, Ventúrska a Zelená ulica

Typ lokality: sídlisko, nížinné

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum, 1995: P. Baxa, J. Hošo, B. Lesák, M. Musilová, A. Vrtel, L. Zachar; SNM-AM, Ba

Opis: objekt č. 21/95; keramika, závažie, plastika, mesiacovitý idol, ľudské kosti

Publikácia: LESÁK, MUSILOVÁ, HOŠO 1997, 124-125; STUDENÍKOVÁ 2012, 141, pozn. 369.

Datovanie: neskorá doba bronzová, staršia a mladšia doba halštatská

3. Bratislava–Trnávka

Trnávka, Haithova tehelňa, Zlaté piesky

Typ lokality: sídlisko, nížinné

Výskum, uloženie zbierky: predvojnové obdobie - povrchový zber, záchranný výskum; SNM-AM, Ba

Opis: sídliskové objekty, keramika

Publikácia: PICHLEŘOVÁ 1961, 65-70, obr. 11:3, 10, 12: 1-9, 11; STUDENÍKOVÁ 1993, 133, obr. 70; STUDENÍKOVÁ 2012, 141.

Datovanie: staršia doba železná, mladohalštatský stupeň

4. Bratislava–Staré mesto

Hrad

Typ lokality: sídlisko, výšinné

Výskum: záchranný výskum, T. Štefaničová

Opis: sídliskový objekt, obydlie zahlbené do skalného podlažia (v suteréne severovýchodnej veže hlavného paláca), malé ohnisko obložené riečnymi okruhliakmi na dne, pozdĺž severnej steny vyhlbená plytká jama žľabovitého tvaru a vedľa nej kolová jama po drevenom stĺpe; 9 nádob a hrniec stojaci nad pieckou, v ktorom sa pripravovala strava, vnútorné steny a vchody boli pôvodne vymaľované, vybielené omietky na zvyškoch jednej zo stien

Publikácia: ŠTEFANIČOVÁ 1974, 47-48, obr. 2, obr. 4: 6; ŠTEFANIČOVÁ 2008, 250, tab. 2.

Datovanie: staršia doba železná, mladohalštatský stupeň

⁷² MÜLLER 2012, 460.

⁷³ POSLUSCHNY 2003, 6.

⁷⁴ Krátke nálezové správy, publikácie z periodik *Régészeti Füzetek* a *Archeologické Výskumy a Nálezy na Slovensku* sú vypísané len v katalógu.

5. Most pri Bratislave

Typ lokality: pohrebisko, mohyly

Výskum, uloženie zbierky: 1987, SNM-AM, Ba

Opis: vyznačené útvary na starých mapách podobné mohylám

Publikácia: STUDENÍKOVÁ 2012, 153.

Datovanie: staršia doba železná

6. Bratislava–Devín

Hradisko Nad Lomom

Typ lokality: sídlisko, výšinné bez opevnenia

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum, prvá polovica 20. storočia, 2003; J. Eisner, V. Plachá, K. Harmadyová; Mestské múzeum, Bratislava;

Opis: na SV nádvorí stredného hradu, medzi šijovou priekopou a studňou 2 sondy; 10 sídliskových objektov, štyri ohniská, v sonde 23/A dve detské kostričky, v tejto sonde aj nadzemný objekt 9/23/03 s vymazanou podlahou, množstvo mazanice, prepálená mazanica podlaha, zuhoľnaté obilie, zvyšky drevených trámov, v superpozícii nad nimi sa našli zvyšky pece s deštrukciou kupoly, kultová šachta v priestore stredného hradu, bronzové hroty šípov

Publikácia: EISNER 1940, 119; STUDENÍKOVÁ 1993, obr. 58; Plachá, V., Harmadyová, K. AVANS 2003, 2004, 144-145;

STUDENÍKOVÁ 2012, 137; HARMADYOVÁ 2012, 156-158.

Datovanie: neskorá doba bronzová až mladohalštatský stupeň (Ha C1)

7. Bratislava–Devín

Devín obec

Typ lokality: sídlisko, žiarové pohrebisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum, Mestské múzeum, Bratislava

Opis: sídliskový objekt (3,9 x 3,4 m), zo severnej strany obdĺžnikový vstupný priestor, deštrukcia kameňmi obloženého ohniska; druhý objekt v sektore 2, nepravidelný oválny tvar (len z časti odkrytý), vo vnútri sa náchadzali dva paralelné žľaby, ktoré mohli súvisieť s vertikálnym tkáčskym stavom, inventár 12 nádob, objekt zanikol pri požiari; ďalší objekt nepravidelného oválneho pôdorysu, zahlbený, našli sa v ňom dve kolové jamy a pri východnej stene v dvoch radoch hlinené závažia, ďalšie sídliskové jamy, jedna kruhová s priemerom 1,6 m, zapustená do kamennej deštrukcie plášťa mohyly stredodunajskej mohylovej kultúry (obj. 2/1969), podľa inventára možno zaradiť do stupňa Ha C1 (6 nádob, lebka koňa, praslen, hlinená plastika koňa), kultový objekt

Publikácia: STUDENÍKOVÁ 1993, obr. 58:1, 120; HARMADYOVÁ 2012, 156-159.

Datovanie: neskorá doba bronzová, staršia doba železná

8. Bratislava–Devínska Nová Ves

Farárova lúka–Útočnica, Tehelňa, Bližšie Murnice, Pri marcheggskom moste

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, Mestské múzeum, Bratislava

Opis: Pochádza z nich najmä zberový neskorobronzový črepový materiál, jedna ihlica s cibuľovitou hlavicou (bez presnejšej lokalizácie) a halštatská keramika, bez vypovedacej hodnoty pre bližšie chronologické zaradenie.⁷⁵

Publikácia: STUDENÍKOVÁ 2012, 137-138.

Datovanie: neskorá doba bronzová, staršia doba železná

9. Bratislava–Devínska Nová Ves

Devínské jazero

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, Mestské múzeum, Bratislava

Opis: Pochádza z nich najmä zberový neskorobronzový črepový materiál, jedna ihlica s cibuľovitou hlavicou (bez presnejšej lokalizácie) a halštatská keramika, bez vypovedacej hodnoty pre bližšie chronologické zaradenie.⁷⁶

Publikácia: KATKINOVÁ 1994, 348, 250-351, obr. 6-7; STUDENÍKOVÁ 2012, 137-138.

Datovanie: neskorá doba bronzová, staršia doba železná

10. Bratislava–Dúbravka

Velká Lúka

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum a povrchový zber, 1933; 1937; 1982-1992, B. Chropovský, AÚ SAV, Nitra

Opis: skúmaná plocha 7000 m²; 4 zemnice, 1 hliníková jama, sídliskové objekty

Publikácia: Farkaš, Z. AVANS 1981, 1982, 80-81; Elschek, K., Kolník, T. AVANS 1990, 1992, 33; Elschek, K., Kolník, T. AVANS 1991, 1992, 30; Elschek, K. AVANS 1992, 1993, 32-34; STUDENÍKOVÁ 1993, 144; STEGMANN-RAJTÁR 1996; CHROPOVSKÝ 1991, 47; STUDENÍKOVÁ 2012, 156.

Datovanie: neskorá doba halštatská, včasná doba laténska

⁷⁵ STUDENÍKOVÁ 2012, 138.

⁷⁶ STUDENÍKOVÁ 2012, 138.

11. Svätý Jur

Neštich

Typ lokality: sídlisko výšinné, opevnené

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum, 1958, 1962, Š. Janšák, J. Eisner, L. Kraskovská; SNM-AM, Ba

Opis: rozloha 3 ha, skúmané 2 zemnice, keramika z kultúrnej vrstvy

Publikácia: KRASKOVSKÁ 1963, 67-89; POLLA 1966, 18; STUDENÍKOVÁ 2012, 140.

Datovanie: staršia doba železná

12. Bratislava–Vajnory, Ivanka pri Dunaji

Probstové, D61

Typ lokality: sídlisko, nížinné, pohrebisko (?)

Výskum, uloženie zbierky: 1964, 1972, 1973, 1975, 1978-1979, 1999; L. Kraskovská, E. Studeníková, V. Varsik; SNM AM, Ba

Opis: v roku 1964 bolo preskúmaných 6 objektov; v roku 1973 obj. č. 11/73., obj. 5/73 s drevenou konštrukciou (interpretovaný aj ako most alebo stavba slúžiaca lovu rýb) a ďalšie sídliskové jamy; v roku 1978: 3-6/78. obj.; 1/78 obj. (L); v roku 1979: A/79, D/79 a ďalších 6 objektov; v roku 1999: dva žiarové hroby JZ od sídliska

Sídlisko tvoria vzájomne prepojené sídliskové jednotky, ktoré boli zachytené na dvoch brehoch dunajského ramena, najväčšia hustota je práve v bezprostrednej blízkosti vody. Skladovacie priestory zemnic boli vymazané pomerne silnou vrstvou tvrdého nepriepustného materiálu. Obj. č. 5: nie je jednoznačne určený.

Publikácia: POLLA 1966, 16; KRASKOVSKÁ 1970, 12, 85-119; STUDENÍKOVÁ 1979, 21, 23-24, 27; Studeníková, E. AVANS 1978, 1980, 251; STUDENÍKOVÁ 1984b, 49-50, 91; STUDENÍKOVÁ 1993, 134; STUDENÍKOVÁ 1986, 53-65; Varsik, V. AVANS 1999, 2000, 148; STUDENÍKOVÁ 2012, 144, 152.

Datovanie: staršia a mladšia doba halštatská

13. Bratislava–Karlova ves

Karlova ves, Mlynská dolina, Habánsky mlyn

Typ lokality: sídlisko, nížinné

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, SNM-AM, Ba

Opis: z náleziska pochádzajú fragmenty keramiky

Publikácia: STUDENÍKOVÁ 1984a, 68; FARKAŠ, SAMUEL 2000, 161; MÜLLER 2012, list. 11: 27; STUDENÍKOVÁ 2012, 138, pozn. 362.

Datovanie: staršia doba železná, stupeň Ha C/D1

14. Bratislava–Karlova ves

Karlova ves, vyústenie tr. L. Novomestského a Líščieho údolia

Typ lokality: sídlisko, nížinné

Výskum, uloženie zbierky: záchranný archeologický výskum, 1989: Z. Farkaš, SNM-AM, Ba;

Opis: Pri výkopových prácach vodovodu bol narušený archeologický objekt. Z kultúrnej vrstvy objektu pochádza črepový materiál.

Publikácia: Farkaš, Z., Zachar, L. AVANS 1989, 1991, 33; MÜLLER 2012, list. 11: 28.

Datovanie: staršia doba železná, stupeň Ha C/D1

15. Bratislava–Rusovce

Bergl, Kováčsova ulica č. 381

Typ lokality: pohrebisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum, 1968-1977: M. Pichlerová, SNM-AM, Ba.

Opis: V rokoch 1968-73 na východnej strane hliníka na piesočnej vyvýšenine bolo preskúmané pohrebisko. V priestore pohrebiska sa sporadicky našli aj hroby zo staršej doby železnej (hrob č. 18, 37a, 38, 162, 164). Hroby mohli mať aj menšie násypy. Nálezový fond zastupuje keramika (datovaná do stupňa Ha C), praslen (hrob č. 164), a fragment železnej ihlice (hrob č. 38)

Publikácia: PICHLEROVÁ 1980, 24-29, obr. 9-11, 12: 8; MÜLLER 2012, list. 11: 34.

Datovanie: staršia doba železná, stupeň Ha C

16. Bratislava–Rusovce

Maďarská ulica č. p. 35

Typ lokality: sídlisko, nížinné

Výskum, uloženie zbierky: záchranný archeologický výskum, 1996: I. Bazovský, SNM-AM Ba

Opis: Sídliskový objekt bol zachytený na dne stavebnej jamy (preskúmaná časť 3,5 x 1 m, hĺbka 1,3 m). Vo výplni sa našla keramika (hrncovitá nádoba, črepy s tuhovou výzdobou) a zvieracie kosti.

Publikácia: BAZOVSKÝ 1998, 24; BAZOVSKÝ 1999, 26, obr. 3, 4; MÜLLER 2012, list. 11: 35.

Datovanie: staršia doba železná, stupeň Ha C2/D1

17. Dunajská Lužná

Nové Košariská, Prostredný vrh, Pri sušiarni

Typ lokality: sídlisko, nížinné; pohrebisko, mohyly

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum, 1960/70 roky: M. Pichlerová; 2002, 2005: R. Čambal; SNM-AM, Ba

Opis: 1960/70: bol zaregistrovaných 6 mohýl, z ktorých M. Pichlerová preskúmala 5; 2002: R. Čambal preskúmal sídliskový objekt v blízkosti pohrebiska, v objekte boli in situ nájdené hlinené závažia (170 kusov); 2005: R. Čambal preskúmal ďalšie 4 sídliskové objekty (obj.1-4/05)

Publikácia: PICHLEROVÁ 1969; PICHLEROVÁ 1970, 16; ČAMBAL 2006, 56-59; ČAMBAL 2007, 59-60; ČAMBAL, GREGOR 2005; BELANOVÁ, ČAMBAL 2007, 419-435.

Datovanie: staršia doba železná

18. Chorvátsky Grob

Fnr. 214 (podľa Markovej)

Typ lokality: nížinné sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, 1988: K. Marková; AÚ SAV Nitra

Opis: Zberom získaný početný črepový materiál.

Publikácia: MARKOVÁ 1990, 110; MÜLLER 2012, list 11: 95.

Datovanie: Ha C/D1

19. Chorvátsky Grob

Obora

Typ lokality: mohyly, pohrebisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum, povrchový zber; 1960, 1962: M. Pichlerová; SNM-AM, Ba

Opis: Zaregistrovaných 8 mohýl, z ktorých boli v roku 1962 preskúmané č. 1 a 4.

Publikácia: POLLA 1966, 17; PICHLEROVÁ 1967, 26, 29.

Datovanie: mladší stupeň staršej doby železnej

20. Chorvátsky Grob

Pánové járky

Typ lokality: nížinné sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, 1988: K. Marková; AÚ SAV Nitra

Opis: Na miernej vyvýšenine bol zbieraný črepový materiál zo staršej doby železnej.

Publikácia: MARKOVÁ 1990, 110; MÜLLER 2012, list 11: 92.

Datovanie: staršia doba železná, stupeň Ha C/D1

21. Chorvátsky Grob

Triblavina

Typ lokality: nížinné sídlisko; pohrebisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. záchranný výskum, povrchový zber, letecká prospekcia; 1973, 1975, 1980-e roky: E.

Studeníková; 1993; SNM-AM, Ba; Römisch-Germanische Kommission, AÚ SAV Nitra

Opis: Archeologickým výskumom E. Studeníkovej bolo preskúmané sídlisko (64 objektov, celkovo bolo registrovaných 79), a 2 žiarové hroby. Leteckou prospekciou boli zachytené orbou zničené mohyly a sídliskové objekty. Sídliskový materiál nie je zatiaľ vy publikovaný.

Publikácia: STUDENÍKOVÁ 1981, 37-44; STUDENÍKOVÁ 1987, 33, 39; STUDENÍKOVÁ 1993, 138; Hanzelyová, E., Kuzma, I., Rajtár, J. AVANS 1993, 1995, 55; STUDENÍKOVÁ 2007, 45-71.

Datovanie: staršia doba železná

22. Sopron

Ágfalvi út

Typ lokality: nížinné sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum 1991: Gömöri J., Gabrieli G., Németh G., SM

Opis: pri výkopových prácach pri výstavbe obytných domov boli skúmané sporadicky rozložené sídliskové jamy, materiál nie je publikovaný

Publikácia: Gömöri, Gabrieli, Németh 1993, 24.

Datovanie: staršia doba železná

23. Sopron–Fertőrákos

Kecskehegy

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum priekopy 1948: Nováki Gy., SM

Opis: nálezy: keramika z priekopy. Priekopy na hradisku prvý raz opísal L. Bella, V roku 1948 Gy. Nováki viedol výskumy na západnom konci vnútorného opevnenia, zlomky keramiky z násypu opevnenia neboli presne datovateľné.

Publikácia: BELLA 1890, 71-73; NOVÁKI 1952, 94; LANGENECKER 1996, 230;

Ident. č. 47593 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014).

Datovanie: staršia doba železná

24. Sopron–Fertőrákos

Kőhidai-dűlő

Typ lokality: nížinné sídlisko; pohrebisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum, povrchový zber, 1970: Tomka P., Pusztai R.; 2009: Németh P., SM

Opis: Na pohrebisku bolo preskúmaných 13 žiarových hrobov. Počas výskumu sa uskutočnil aj povrchový zber na okolí. V blízkosti pohrebiska bolo zaregistrované aj sídlisko.

Publikácia: Pusztai R. *Rég. Füzetek* I/24, 1971, 7-8; LANGENECKER 1996, 230; ĐURKOVIĆ 2010, 51-83;

Ident. č. 24360 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014).

Datovanie: staršia doba železná

25. Sopron –Harka

Garasos-erdő (Pfennigwald)

Typ lokality: ojedinelý nález

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, arch. výskum, 1938: Storno M., 194, 1995: Nováki Gy.; SM

Opis: mesiačikovytý idol

Publikácia: BELLA 1909, 181-186; STORNO 1942, 144-150; CSATKAI 1956, 13-38; NAGY 1979, 19-75; GÖMÖRI 1979, 59-86;

GABRIELI 1988, 63-78; NOVÁKI 1997, 118-134;

Ident. č. 51988 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014).

Datovanie: staršia doba železná

26. Sopron–Harka

Istenszéke (Himmelsthron)

Typ lokality: ojedinelé nálezy, sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, 1909: Bella L., MNM; SM (54.159.6)

Opis: spona typu Certosa (SM inv.č. 54.159.6), črepy

Publikácia: BELLA 1909, 181-186; CSATKAI 1956, 13-38; PATEK 1976a, 24; PATEK 1982, 105-177; NOVÁKI 1998, 141-155;

Ident. č. 51986 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014).

Datovanie: neskorá doba halštatská, stupeň Ha D1

27. Sopron–Harka

Naphegy

Typ lokality: ojedinelé nálezy, sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, arch. výskum; 1981: Bella L., MNM; SM

Opis: povrchové arch. stopy sídliska

Publikácia: *A Sopronmegyei Régészeti Társulat második évkönyve*. (Sopron 1892, 85 p.); Ident. č. 52005 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014).

Datovanie: staršia doba železná

28. Sopron–Häuslerberg

Typ lokality: výšinné sídlisko, ojedinelý nález

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber a výskum na konci 19. storočia: L. Bella, Müller

Opis: sídliskové jamy, priekopy, zber nálezov z objektov

Publikácia: BELLA, MÜLLER 1891, 192; PATEK 1976a, 3-29; LANEGENECKER 1996, 230.

Datovanie: staršia doba železná

29. Sopron

Károly-magaslat (Várishegy)

Typ lokality: výšinné sídlisko; pohrebisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum 1888, 1890, 1891, 1912, 1918: L. Bella, O. Müller, R. Hoernes; povrchové výskumy 1948, 1995: Gy. Nováki, M. Cserjéssy; SM

Opis: registrovaných 29 sídliskových objektov, preskúmaných 5 objektov, priekopa na južnej strane

Publikácia: BELLA, MÜLLER 1891, 174-176; Die Varisberger Urne. *Oedenburger Zeitung XXV. Jg. Nr. 37* (1892.II.16.); Von der Karlshöhe. *Oedenburger Zeitung XXIII. Jg. Nr. 160*. (1890.VII.13.); BELLA 1981b, 257; PATEK 1976a, 3-29; NOVÁKI 1997, 118-134; NOVÁKI 1998, 141-155; LANGENECKER 1996, 230.

Datovanie: staršia doba železná

30. Sopron

Krautacker-dűlő

Typ lokality: nížinné sídlisko; pohrebisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum 1973, 1974, 1976-1983, 1987, 1988: R. Pusztai, J. Gömöri, P. Tomka, E. Jerem, povrchový zber a prieskum 2003, 2006-2008, 2010, 2012, 2013: G. Gabrieli, P. Polgár, M. Losonczi, P. Németh, E. Melis;

SM

Opis: sídliskové objekty (polozemnice, chaty s kolovou konštrukciou, priekopy), sídliskové jamy (105 zahlbených objektov, 23 rekonštruovaných domov); žiarové, kostrové hroby (25, z toho 16 kostrových); 18817 nálezov (neskorohalštatské - včasnoláténske)

Publikácia: JEREM 1981, 105-136; JEREM, FACSAR, KARDOS 1984, 141-169; JEREM, FACSAR, KARDOS 1985, 3-24; Gömöri J., Jerem E., Tomka P. *Rég. Füzetek* 1974, 67; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1975, 62; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1976, 15; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1977, 12; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1978, 20; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1979, 20-21; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1980, 19; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1981, 18; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1982, 19-20; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1983, 23-24; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1984, 25; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1987, 25; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1988, 18; Jerem E. *Rég. Füzetek* 1991, 22; JEREM 1987, 91-101; JEREM, SOMOGYI 1992, 161-192; RUDNER, JEREM 2002, 45-55; JEREM 2003, 39-44, 183-192; SCHWELLNUS 2008; SCHWELLNUS 2010, 207-225; SCHWELLNUS 2011, 359-373; SCHWELLNUS 2012, 531-538.

Datovania: neskorá doba bronzová, neskorá doba halštatská (od konca Ha D), včasná doba laténska, mladšia doba železná

31. Sopron

II. határállomás, Konrád-dűlő

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, povrchový prieskum v rokoch 1970/80 J. Gömöri; SM

Publikácia: Gömöri J. *Rég. Füzetek* 26, 1973, 16.

Datovanie: pravek, staršia doba železná

32. Sopron

Orsolya-zárda gyűjteménye

Typ lokality: povrchový zber

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber, SM

Dokumentácia:

Ident. č. 52920 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014, ev. č. správ: SM Rég. leltárkönyv II, KÖH 600/2494/2005).

Datovanie: staršia doba železná

33. Sopron

Ógabona tér 44-46.

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: archeologický výskum, 2001, 2002: G. Gabrieli, A. Nemes; SM

Publikácia: Gabrieli G. *Régészeti Kutatások Magyarországon* 2002 (2004), 302;

Ident. č. 38588 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014).

Datovanie: staršia doba železná

34. Sopron

Potzmann-dűlő

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: archeologický výskum, povrchový zber – geofyzikálny výskum J. Gömöri, 1991; archeologický výskum J. Gömöri, G. Gabrieli, G. Németh 1991, 1993, 1994; P. Polgár, 2007, 2008; G. Gabrieli, 2012; povrchový prieskum G. Gabrieli, 2006; P. Németh, 2007; P. Polgár, 2007-2009; SM

Publikácia: Gabrieli G., Gömöri J. *Rég. Füzetek* I/47, 1996, 42-43, Gömöri J. *Rég. Füzetek* I/48, 1997, 25;

Ident. č. 56957 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014, ev. č. správ: KÖH 600/1448/2012, KÖH 600/2065/2008, KÖH 600/2930/2008).

Datovanie: staršia doba železná

35. Sopron–Sopronbánfalva

Avar u. 44.

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber 1972, 1984: J. Gömöri; povrchový zber P. Tomka 1968; SM

Opis: Na svahu pri stavbe bola zistená vápenná pec. V jej zásype sa našli zhorené kamene, uhlík a halštatské črepy. Pri záchrannom výskume bolo objasnené, že pec porušila v teréne halštatskú sídliskovú jamu. Materiál nie je publikovaný.

Publikácia: Gömöri J. *Rég. Füzetek* I/38, 1985, 25;

Ident. č. 52012 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014, ev. č. správ: SM Rég. Ad. 673, MNM

Dokumentácia X.183/1968, MNM Dokumentácia XX.222/1972).

Datovanie: staršia doba železná

36. Sopron–Sopronbánfalva

Sánchegy

Typ lokality: sporadické nálezy

Výskum, uloženie zbierky: archeologický výskum, povrchový zber Gy. Nováki, 1948, 1976; povrchový prieskum Gy. Nováki 1994; P. Németh, 2007; Arch. výskum: L. Bella, O. Müller, 1891; SM
Publikácia: NAGY 1979, 19-73; NOVÁKI 1997, 118-134, BELLA, MÜLLER 1891, 165-192; NOVÁKI 1998, 141-155; BELLA 1891a, 313-320;
Ident. č. 52282 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014, ev. č. správ: SM Rég. Ad. 770).
Datovanie: staršia doba železná

37. Sopron–Sopronkőhida

Deicht dűlő

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: arch. výskum 1965, 1972: P. Tomka, 2011, povrchový prieskum 2012: G. Gabrieli, P. Polgár, P. Németh, SM

Opis: výskum sa uskutočnilo na ploche 400 m², zachytené boli kolové jamy (nedatované), halštatská zemnica alebo sídliskový objekt väčšieho rozmeru a laténska zemnica (popri sídlisku z 9. storočia), nálezy neboli publikované
Publikácia: TOMKA 1967, 68; TOMKA 1973, 75; TOMKA 1998, 45-84.

Datovania: staršia a mladšia doba železná

38. Sopron

Szárhalmi-erdő, Kistómalom feletti ré

t

Typ lokality: hrob; sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber 1973: J. Gömöri; SM

Opis: hrob obložený s kameňmi, sídliskové objekty

Publikácia: GÖMÖRI 1974, 17.

Ident. č. 52860 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014, ev. č. správ: SM Rég. Ad. 465, SM Rég. Ad. 756, SM Rég. Ad. 442).

Datovanie: staršia doba železná

39. Sopron

Tiefenbach-dűlő III.

Typ lokality: sídlisko

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber 1990: J. Gömöri, G. Gabrieli; 2007: G. Gabrieli; SM

Publikácia: Ident. č. 52864 KÖH (evidencia arch. lok., dok. č. LLTK/1651-2/2014, ev. č. správ: SM Rég. Ad. 722, SM Rég. Ad. 756, KÖH 600/2151/2007).

Datovanie: staršia doba železná

40. Sopron

Várhely (Burgstall)

Typ lokality: opevnené výšinné sídlisko; pohrebisko, mohyly

Výskum, uloženie zbierky: archeologický výskum, povrchový zber; SM, BM

Opis: sídliskové objekty okolo hradiska – polozemnice, jamy so sídliskovou keramikou, hlinenými závažiami a ďalším sídliskovým materiálom, zemnice na ploche hradiska obj. č. 1, 2, 9 publikované E. Patekovou, priekopa (Ha B, aj Lt), na juhozápadnej strane hradiska mohylové pohrebisko s vyše 200 hrobmi (podrobne viď v texte)

Publikácia: ĐURKOVIC 2006, 105-109; DARVAS 1895, 419-420; NOVÁKI 1955, 131-136; KAUS 1981, 105-136; BELLA, MÜLLER 1891, 171, 185; *Oedenburger Zeitung* 1899. aug. 6; BELLA 1909, 182; *Oedenburger Zeitung* 1907. júl. 17; *Oedenburger Zeitung* 1908. aug. 20; *Múzeumok és Könyvtárak Értesítője* 1910, 131-132; *Oedenburger Zeitung* 1932. aug. 27; *Soproni Hírlap* 1932. aug. 28; PATEK 1972, 208; Patek E. *Rég. Füzetek* 1972, 20; PATEK 1974a, 56-57, 64; Patek 1974b, 17; Patek 1975b, 20-21; Patek 1976b, 14-15; Patek 1978, 22; PATEK 1975a, 277, 282; PATEK 1976a, 23-24; JEREM 1981, 129; PATEK 1982, 105-177; LANGENECKER 1996, 230.

Datovanie: staršia a mladšia doba železná (chata č. 1, 2 stupeň Ha C, chata č. 9 stupeň Ha D)

41. Sopron

Várkerület 75. (Pannonia szálló)

Typ lokality: ojedinelé nálezy

Výskum, uloženie zbierky: povrchový zber; SM

Publikácia: Régészeti lelet. *Sopron XXII. évf. 60. sz.* (1892.V.22.); A soproni talajvizsgálatok és a településtörténet. *Soproni Szemle* 12 (1958) 335-341; *Vezető Sopronvármegye és Sopron sz. kir. város egyesített múzeumában*. Sopron 1903, 59 p.; Aus Scarbantia. *Oedenburger Zeitung XXV. Jg. Nr. 150.* (1892.VII.2.).

Datovanie: staršia doba železná

LITERATÚRA

- Baxa 1990 – P. Baxa: Vplyv Dunaja na osídlenie historického jadra Bratislavy (Einfluss der Donau auf die Besiedlung des historischen Kerns von Bratislava in der Urzeit). Štud. Zvesti AÚ SAV 26 (1), 1990, 129-144.
- Bazovský 1998 – I. Bazovský: Záchrané výskumy v intraviláne Bratislavy-Rusoviec. AVANS 1996/1998, 24.
- Bazovský 1999 – I. Bazovský: Halštatská zemnica (?) v Rusovciach. AVANS 1997/1999, 26.
- Belanová/Čambal 2007 – T. Belanová/R. Čambal/S. Stegmann-Rajtár: Die Weberin von Nové Košariská - Die Webstuhlbefunde in der Siedlung von Nové Košariská im Vergleich mit ähnlichen Fundplätzen des ostlichen Hallstattkulturkreises. In: Blečić, M., Črešnar, M. e.a. (Hrsg): Scripta praehistorica in Honorem Biba Teržan. Situla 44, Ljubjana 2007, 419-435.
- Bella 1890 – Bella L.: Soproni leletekről. Arch. Ért. 10, 1890, 71-73.
- Bella 1891a – Bella L.: A Sopron melletti Purgstall földvára és urnatemetője. Arch. Ért.11, 1891, 313-320.
- Bella 1891b – Bella L.: A várshegy urnáról. Arch. Ért.11, 1891, 257.
- Bella 1909 – Bella L.: Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város régészeti társulatáról. Arch. Ért. 29, 1909, 181-186.
- Bella/Müller 1891 – L. Bella, O. Müller: Prähistorische Funde in der Umgebung von Oedenburg in Ungarn. Mitt. Anthr. Ges. Wien 21, 1891, 166-192.
- Bintliff 1999 – J. Bintliff: Settlement and Territory. In: Barker, G. (ed.): Companion Encyclopedia of Archaeology, vol. I. London, New York 1999, 505-545.
- Bintliff 2002 – J. Bintliff: Going to Market in Antiquity. In: Olhausen, E., Sonnabend, H. (ed.): Zu Wasser und zu Land. Verkehrswege in der antiken Welt. Stuttgarter Kolloquien zur Historischen Geographie des Altertums 7, 1999 (Geographica Historica 17). Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2002, 209-250.
- Csatkai 1956 – Csatkai E.: Sopron és környéke műemlékei. Budapest 1956.
- Czajlik/Király/Czövek 2012 – Z. Czajlik/G. Király/A. Czövek/S. Pusztai/B. Holl/G. Brolly: The Application of Remote Sensing Technology and Geophysical Methods in the Topographic Survey of Early Iron Age Burial Tumuli in Transdanubia. In: Berecki, Sándor (ed.): Iron Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 7-9 October 2011, Bibliotheca Musei Marisensis, Seria Archaeologica, V, Editura Mega, 2012. pp 65-76.
- Czifra/Kreiter 2011 – Sz. Czifra/ A. Kreiter/É. Széles: Kora vaskori korongolt kerámia a Kárpát-medencében. Archeometriai Műhely 3, 2011, 235-250.
- Čambal 2006 – R. Čambal: Tkáčska dielňa kalenderberskej kultúry v Nových Košariskách. Pamiatky a múzea 2, 2006, 56-59.
- Čambal 2007 – R. Čambal: Sídlisko z doby halštatskej v Dunajskej Lužnej-Nových Košariskách. AVANS 2005/2007, 59-60.
- Čambal/Gregor 2005 – R. Čambal/M. Gregor: Dunajská Lužná v praveku. Dunajská Lužná 2005.
- Darvas 1895 – O. Darvas: Sopron megyei régiségekről – Burgstall bejárása 1895. Arch. Ért. 18, 1895, 419-420.
- Dehn 1974 – W. Dehn: Einige Bemerkungen zum eisenzeitlichen Befestigungswesen in Mitteleuropa. In: Chropovský, B. (red.), Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa, Bratislava 1974, 125-127.
- Đurković 2006 – É. Đurković: A HaD/LtA kor település-topográfiaja a Kisalföldön. Magisterská práca. ELTE-BTK. Budapest 2006.
- Đurković 2010 – É. Đurković: Kora vaskori temető Fertőrákos-Kőhidai dűlőn (Früheisenzeitliches Gräberfeld in Fertőrákos-Kőhidai dűlő). Commun. Arch. Hungariae 2009, 2010, 51-83.
- Đurković 2014 – É. Đurković: A Kárpát-medence északnyugati részének településszerkezete a kora vaskor középső és kései szakaszában. Doktori disszertáció, ELTE Történelemtudományok doktori iskola, Budapest 2014.
- Eisner 1940 – J. Eisner: Výzkum na Děvině v letech 1933-1937. Hist. Slov. I-II, 1940/41, 123.
- Farkaš/Samuel 2000 – Z. Farkaš/M. Samuel: Valové opevnenia v Bratislave na Poliankach a otázka zaniknutého Kostola sv. Margity. Zbor. SNM 94, Arch. 10, 2000, 149-166.
- Fekete 1973 – M. Fekete: Der Hortfund von Kisravasd. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 25, 1973, 341-358.
- Gabrieli 1988 – G. Gabrieli: A Storno-család régészeti tevékenysége. Arrabona 24-25, 1988, 63-78.
- Golec 2003 – M. Golec: Těšetice – IV., Horákovská kultura v Těšetickém mikroregionu. Brno 2003.
- Gömöri 1974 – J. Gömöri: Sopron-Szárhalmi erdő. Rég. Füzetek 27, 1974, 17.
- Gömöri 1979 – J. Gömöri: Jelentés a nyugat-magyarországi vasvidék régészeti kutatásairól II. Arrabona 21, 1979, 59-86.
- Gömöri/Gabrieli/Németh 1993 – J. Gömöri/G. Gabrieli/G. Németh: Sopron – Ágfalvi út. Rég. Füzetek 45, 1993, 24.
- Griegl 1997 – M. Griegl: Siedlungsobjekte der Hallstattkultur aus Horn (Niederösterreich). Notbergungen auf dem Gelände der Ziegelei Thalhammer und den benachbarten Flächen in den Jahren 1888/89 bis 1976. Mitt. Prähist. Komm. Österr. Akad. 31. Wien 1997.
- Griegl 2004 – M. Griegl/E. Pucher: Die Siedlung der Hallstattkultur von Göttlesbrunn, Niederösterreich. Rettungsgrabungen im Zuge des Ostautobahnbaus (A4) im Jahre 1989. Mitt. Prähist. Komm. Österr. Akad. 54. Wien 2004.
- Gringmuth-Dallmer 1999 – E. Gringmuth-Dallmer: Methodische Überlegungen zur Erforschung zentraler Orte in ur- und frühgeschichtlicher Zeit. In: S. Mozdziuch (ed.), Centrum i zaplecze we wczesnośredniowiecznej Europie środkowej. Spotkania Bytomskie 3 (Wrocław 1999) 9–20.
- Grömer 2012 – K. Grömer: Herstellungsprozesse, Arbeitsabläufe und Produktionsstrukturen im eisenzeitlichen Textilhandwerk. In: Kern, A., Koch K. J., Balzer, I. e.a. (Hrsg.): Technologieentwicklung und -transfer in der Hallstatt- und Latenezeit. Beiträge zur Internationalen Tagung der AG Eisenzeit und des Naturhistorischen Museums Wien, Prähistorische Abteilung, Hallstatt 2009. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 65. Langenweissbach 2012, 57–70.

- Hajnalová 2012 – M. Hajnalová: Archeobotanické nálezy z územia Bratislavy. In: Šedivý, J., Štefaničová, T. (ed.): Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Bratislava 2012, 52-57.
- Harmadyová 2012 – K. Harmadyová: Oblast Devína v dobe halštatskej. In: Šedivý, J., Štefaničová, T. (ed.): Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Bratislava 2012, 156-160.
- Hellmuth 2006 – A. Hellmuth: Untersuchungen zu den sogenannten skythischen Pfeilspitzen aus der befestigten Höhensiedlung von Smolenice-Molpír. In: Hellmuth, A., Yalçikli, D.: Pfeilspitzen. UPA 128, Bonn 2006.
- Hoernes 1904 – M. Hoernes: Óskori és római leletek Magyarországból a bécsi udvari Természettudományi Múzeumban. Arch. Ért. 24, 1904, 204-211.
- Holec 2012 – P. Holec: Reliéf a živá príroda v bratislavskom regióne. In: Šedivý, J., Štefaničová, T. (ed.): Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Bratislava 2012, 29-48.
- Christaller 1933 – W. Christaller: Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmässigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. Jena 1933.
- Chropovský 1991 – B. Chropovský: Archeologická topografia Bratislavy. Bratislava 1991.
- Jerem 1981 – E. Jerem: Zur Späthallstatt- und Frühlatènezeit in Transdanubien. In: Eibner, C., Eibner, A. (red.): Die Hallstattkultur. Bericht über das Symposium in Steyr 1980. Linz 1981, 105-136.
- Jerem 1987 – E. Jerem: Die älteste Körperbestattungen im Osthallstattkreis. Mitt. Österr. Arbeitsgemeinschaft Ur- u. Frühgesch. 37, 1987, 91-101.
- Jerem 2003 – E. Jerem: Környezetrégészet – egy új tudományág születése. A korai vaskor a Dunántúlon. In: Visy, Zs. (szerk.): Magyar régészet az ezredfordulón. Budapest 2003, 39-44, 183-192.
- Jerem/Facsar/Kardos 1984 – E. Jerem/G. Facsar/L. Kardos/I. Vörös: A sopron-krautackeri vaskori telep régészeti és környezetrekonstrukciós vizsgálata. Arch. Ért. 111, 1984, 141-169.
- Jerem/Facsar/Kardos 1985 – E. Jerem/G. Facsar/L. Kardos/I. Vörös: A sopron-krautackeri vaskori telep régészeti és környezetrekonstrukciós vizsgálata. Arch. Ért. 112, 1985, 3-24.
- Jerem/Somogyi 1992 – E. Jerem/P. Somogyi: Zur statischen Auswertung von Keramik aus Siedlungobjekten. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 44, 1992, 161-192.
- Katkinová 1994 – J. Katkinová: Osídlenie Záhorskej nížiny v období kultúry popolnicových polí a v dobe halštatskej vo vzťahu k prírodným podmienkam. Slov. Arch. 42, 1994, 335-367.
- Kaus 1981 – K. Kaus: Herrschaftsbereiche der Kalenderbergkultur. In: Eibner, C., Eibner, A. (red.): Die Hallstattkultur. Bericht über das Symposium in Steyr 1980. Linz 1981, 149-158.
- Kimmig 1969 – W. Kimmig: Zum Problem späthallstattischer Adelsitze. In: Otto, K.-H. & J. Herrmann (ed.), Siedlung, Burg und Stadt. Studien zu ihren Anfängen (=Festschrift P. Grimm). Berlin 1969, 95-113.
- König 2005 – T. König: Nálezy z kultového objektu v Pustých Úľanoch ako doklad kultúrnych kontaktov v dobe halštatskej. In: Studeniková, E. (red.): Južné vplyvy a ich obraz v kultúrnom vývoji mladšieho praveku na strednom Dunaji. Zborník referátov z konferencie z 9. novembra 2004 v Bratislave. Studia Arch. et Medievala Tom. VII. Bratislava 2005, 89-98.
- Kozubová 2013 – A. Kozubová: Pohrebiská vekezugskej kultúry v Chotíne na Juhozápadnom Slovensku. Dissertationes Archaeologicae Bratislavenses 1, Bratislava 2013.
- Kraskovská 1970 – E. Kraskovská: Sídlisko z doby halštatskej a rímskej v Ivanke pri Dunaji. Zbor. SNM 64, Hist.10, 1970, 85-119.
- Kraskovská 1963 – E. Kraskovská: Veľkomoravské hradisko v Jure pri Bratislave (výskum na hradisku). Zbor. SNM 57, Hist. 3, 1963, 88-89.
- Langenecker 1996 – U. Langenecker: Der Burgstall bei Eisenstadt – keine befestigte Höhensiedlung der Hallstattkultur. In: Jerem, E., Lippert, A., (Hrsg): Die Osthallstattkultur. Akten des Internationalen Symposiums, Sopron 10-14 Mai 1994, Archeolingua 7. Budapest 1996, 221-235.
- Lesák/Mušilová/Hoššo 1997 – B. Lesák/M. Musilová/J. Hoššo: Archeologické výskumy v historickom jadre Bratislavy. AVANS 1995/1997, 124-128.
- Marková 1990 – K. Marková: Prieskum katastra Chorvátskeho Grobu. AVANS 1988/1990, 110.
- Molnár/Farkas 2010 – A. Molnár/Cs. Farkas: Hallstattzeitlicher Tonaltar aus Vát. Angaben zu den „Kultgegenständen“ der Osthallstattkultur. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 61, 2010, 107-143.
- Müller 2012 – S. Müller: Smolenice-Molpír, Sereď und Ratkovce. Studien zu Siedlungen der frühen Eisenzeit in der Südwestslowakei. UPA 220. Bonn 2012.
- Nagy 1979 – L. Nagy: A tűzikutya és a holdidol kérdése magyarországi leletek alapján. Veszprém Megyei Múz. Közl. 14, 1979, 19-75.
- Nagy/Sümegei/Persaits 2012 – M. Nagy/P.Sümegei/G.Persaits: Vaskori bronzkincs Ikervár határában. Savaria 35, 2012, 99-133.
- Nebelsick 1997 – D. L. Nebelsick/A. Eibner/E. Lauerer/J.-W. Neugebauer: Hallstattkultur im Osten Österreich. Wien, St. Pölten 1997.
- Novák 2001 – P. Novák: Archeologický výskum halštatského hradiska na Tlstej hore v Prašniku. Trnava 2001.
- Nováki 1952 – Gy. Nováki: Sántavágás a sopronkőhidai Kecskehegyen. Arch. Ért. 79/2, 1952, 94.
- Nováki 1955 – Gy. Nováki: A soproni Várhely ásásának története. Soproni Szemle 9 (1-2), 1955, 131-136.
- Nováki 1997 – Gy. Nováki: Óskori földvárak Sopron mellett. Soproni Szemle 51 (2), 1997, 118-134.
- Nováki 1998 – Gy. Nováki: Bella Lajos földvárkutatásai. In: Szende K., Kücsán J. (szerk.): „Isten áldja a tisztas ipart”-Tanulmányok Domonkos Ottó tiszteletére. Sopron 1998, 141-155.

- Novotná/Novotný 1965 – M. Novotná/B. Novotný: Nové archeologické nálezy v Bratislave. *Slavín* 1, 1965, 7-13.
- Patek 1972 – E. Patek: Előzetes jelentés az 1971-ben Sopron-Burgstallon végzett ásatásról. *Arch. Ért.* 99, Budapest 1972, 206-213.
- Patek 1974a – E. Patek: Ásatások a soproni Várhelyen (Burgstall) 1973-ban. *Soproni Szemle* 28 (1), 1974, 55-65.
- Patek 1974b – E. Patek: Sopron-Várhely. *Rég. Füzetek* 27, 1974, 17.
- Patek 1975a – E. Patek: A soproni Várhely (Burgstall) őskori földvára kutatásának 1974. évi eredményei. *Soproni Szemle* 29/3, 1975, 272-282.
- Patek 1975b – E. Patek: Sopron-Várhely. *Rég. Füzetek* 28, 1975, 20-21.
- Patek 1976a – E. Patek: A Hallstatt kultúra Sopron környéki csoportja. *Arch. Ért.* 103, 1976, 3-29.
- Patek 1976b – E. Patek: Sopron-Várhely. *Rég. Füzetek* 29, 1976, 14-15.
- Patek 1978 – E. Patek: Sopron-Várhely. *Rég. Füzetek* 31, 1978, 22.
- Patek 1982 – E. Patek: Neue Untersuchungen auf dem Burgstall bei Sopron. *Ber. RGK* 63, 1982, 105-177.
- Paulík 1960 – J. Paulík: Lodkovité spony z Abrahámu na Slovensku. *Arch. Rozhledy* 12, 1960, 330-336.
- Pichlerová 1961 – M. Pichlerová: Príspevok k najstaršiemu osídleniu Bratislavy. *Zbor. SNM* 55, *Hist. I*, 1961, 65-76.
- Pichlerová 1967 – M. Pichlerová: K otázke geografického vymedzenia oblasti východoalpských kniežacích mohýl na strednom Dunaji. *Zbor. SNM* 61, *Hist.* 7, 1967, 3-36.
- Pichlerová 1969 – M. Pichlerová: Nové Košariská. Bratislava 1969.
- Pichlerová 1970 – M. Pichlerová: Východoalpská oblasť halštatskej kultúry na juhozápadnom Slovensku. *Zbor. SNM* 64, *Hist.* 10, 1970, 5-23.
- Pichlerová 1980 – M. Pichlerová: Praveké osídlenie Bratislavy-Rusoviec. *Zbor. SNM* 74, *Hist.* 20, 1980, 5-37.
- Polla 1966 – B. Polla: Archeologické a historickoarcheologické výskumy Slovenského národného múzea. *Zbor. SNM* 60, *Hist.* 6, 1966, 3-25.
- Posluschny 2003 – A. Posluschny: GIS in the Vineyards: Settlement Studies in Lower Franconia. In: J. Kunow/J. Müller (Hrsg.), *Landschaftsarchäologie und Geographische Informationssysteme. Prognosekarten, Besiedlungsdynamik und prähistorische Raumordnungen. – The Archaeology of Landscapes and Geographic Information Systems. Predictive Maps, Settlement Dynamics and Space and Territory in Prehistory. Symposium Wünsdorf 15.–19.10.2001.* *Forsch. Arch. Land Brandenburg* 8, Wünsdorf 2003, 251–258.
- Posluschny 2007 – A. Posluschny: From Landscape Archaeology to Social Archaeology: Finding patterns to explain the development of Early Celtic „Princely Sites“ in Middle Europe. In: J. T. Clark/E. Hagemester (eds.), *Digital Discovery. Exploring New Frontiers in Human Heritage. CAA 2006 Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. Proceedings of the 34th Conference, Fargo, United States, April 2006.* Budapest 2007, 131–141 (printed version), 117-127 (pdf version).
- Posluschny 2008a – A. Posluschny: GIS as a means to investigate „Princely Sites“, Space and Environs. New ways to answer old questions. In: C. Gandini/F. Favory/L. Nuninger (dir.), *ArchaeDyn - 7 millennia of territorial dynamics, settlement pattern, production and trades from Neolithic to Middle Ages. ACI „Spaces and territories“ 2005–2007. Preprints Final Conference, Dijon, 23–25 June 2008, 157–163 (PDF with different paging: 167–174).*
- Posluschny 2008b – A. Posluschny: Sehen und gesehen werden. Sichtbarkeitsanalysen als Werkzeug archäologischer Forschungen. In: Krause, D., Steffen, Chr. (Hrsg.): *Frühe Zentralisierungs- und Urbanisierungsprozesse. Zur Genese und Entwicklung frühkeltischer Fürstentümer und ihres territorialen Umlandes. Kolloquium des DFG-Schwerpunktprogramms 1171 in Blaubeuren, 9.-11. October 2006.* Stuttgart 2008, 367-380.
- Posluschny 2010a – A. Posluschny: „Fürstentümer“, Zentralität und Hinterland - Erste Aspekte einer Projektsynthese aus Sicht des Projektes „Fürstentümer“ und Umland. In: Krause, D. (hrsg.): »Fürstentümer« und Zentralorte der frühen Kelten. Abschlusskolloquium des DFG-Schwerpunktprogramms 1171 in Stuttgart, 12.–15. Oktober 2009. Stuttgart 2010, 359-374.
- Posluschny 2010b – A. Posluschny: Over the hills and far away? – Cost Surface Based Models of Prehistoric Settlement Hinterlands. In: B. Frischer/J. Webb Crawford/D. Koller (eds.), *Making History Interactive. Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology (CAA). Proceedings of the 37th International Conference, Williamsburg/VA, United States of America, March 22–26, 2009.* *BAR Internat. Ser. S2079 (Oxford 2010)* 313-319.
- Posluschny 2012 – A. Posluschny: Keltische »Fürstentümer – Orte der Herrschaft? In: Felix, A., Busch, A., Haensch, R., Wulf-Rheidt (Hrsg.): *Orte der Herrschaft. Charakteristika von antiken Machtzentren. Forschungscluster 3. Rahden/Westfalen* 2012, 19-31.
- Posluschny/Fischer/Rösch 2012 – A. Posluschny/E. Fischer/M. Rösch: Modelling the agricultural potential of Early Iron Age settlement hinterland areas in southern Germany. In: Kluiving, S. J., Guttman-Bond, E. (ed.): *Landscape Archaeology between Art and Science. From a Multi- to an Interdisciplinary Approach.* Amsterdam 2012, 413-428.
- Preinfalk 2012 – F. Preinfalk: Die hallstattzeitliche Siedlung von Michelstetten. *Archäologische Forschungen in Niederösterreich* 13. St. Pölten 2012.
- Ramsl 1998 – P. C. Ramsl: Inzersdorf-Walpersdorf, Studien zur Späthallstatt-Latènezeitlichen Besiedlung im Traisental, NÖ. *Fundberichte aus Österreich, Materialhefte* 6. Wien 1998.
- Ranseder 2006 – Ch. Ranseder: Eine Siedlung der Hallstattkultur in Wien 10, Oberlaa. *Monografien der Stadtarchäologie Wien* 2. Wien 2006.
- Rudner/Jerem 2002 – E. Z. Rudner/E. Jerem: Anthracological investigations at Sopron-Krautacker (NW-Hungary). In: Jerem, E., Biró, K. T. (eds): *Proceedings of the 31st Symposium. Archaeometry* 98. Budapest, April 26 – May 3 1998. *BAR Int. Ser.* 1043. Oxford 2002, 45-55.

- Schuppert/Dix 2009 – Chr. Schuppert/A. Dix: Reconstructing Former Features of the Cultural Landscape Near Early Celtic Princely Seats in Southern Germany: A GIS-Based Application of large-scale Historical maps and Archival Sources as a Contribution to Archaeological Research. *Social Science Computer Review* 27/3, 2009, 420-436. (<http://ssc.sagepub.com/cgi/content/abstract/27/3/420>)
- Schwellnus 2008 – F. Schwellnus: Die Siedlung von Sopron-Krautacker (Westungarn) in der späten Hallstatt- und frühen Latenezeit. Unveröffentlichte Dissertation, Philipps-Universität Marburg 2008.
- Schwellnus 2010 – F. Schwellnus: Pintadere: Überblick über die Fundgruppe der Tonstempel ausgehend von zwei Funden aus Sopron-Krautacker (Westungarn). *Arch. Korrb.* 40, 2010, 207-225.
- Schwellnus 2011 – F. Schwellnus: Die Siedlung von Sopron-Krautacker (Westungarn) in der späten Hallstatt- und frühen Latenezeit. *Arch. Korrb.* 41, 2011, 359-373.
- Schwellnus 2012 – F. Schwellnus: Funktionsanalyse der späthallstatt- bis frühlatenezeitlichen Siedlungskeramik aus Sopron-Krautacker. In: Anreiter, P., Bánffy, E., Bartosiewicz, L. (ed.): *Archaeological, Cultural and Linguistic Heritage. Festschrift for Erzsébet Jerem in Honour of her 70th Birthday.* *Archaeolingua* 25. Budapest 2012, 531-538.
- Stegmann-Rajtár 1996 – S. Stegmann-Rajtár: Eine Siedlung der Späthallstatt-Frühlatenezeit in Bratislava-Dúbravka (Slowakei). In: Jerem, E., Lippert, A., (Hrsg): *Die Osthallstattkultur. Akten des Internationalen Symposiums, Sopron 10-14 Mai 1994, Archeolingua* 7. Budapest 1996, 455-471.
- Stöllner 2002 – T. Stöllner: Salz als Fernhandelsgut in Mitteleuropa während der Hallstatt- und Latenezeit. In: Lang, A., Salač, V. (Hrsg): *Fernkontakte in der Eisenzeit. Konferenz Liblice 2000.* Praha 2002, 47-71.
- Storno 1942 – Storno M.: Leleték a harkai „Pfennigwald“-ból (Sopron megye). *Arch. Ért.* 3, 1942, 144-150.
- Studeníková 1979 – E. Studeníková: Nálezky jamy s ihlancovitými závažiami v Ivanke pri Dunaji. *Zbor. SNM* 73, Hist.19, 1979, 21-31.
- Studeníková 1981 – E. Studeníková: Správa o záchranom výskume halštatských sídlisk v Chorvátskom Grobe a Ivanke pri Dunaji. *Arch. Rozhledy* 33, 1981, 37-44.
- Studeníková 1984a – E. Studeníková: Príspevok k poznaniu bratislavskej oblasti v dobe halštatskej. *Zborník prác L. Kraskovskej.* Bratislava 1984, 64-73.
- Studeníková 1984b – E. Studeníková: Studne z doby halštatskej v Ivanke pri Dunaji. *Zbor. SNM* 78, Hist.24, 1984, 49-131.
- Studeníková 1986 – E. Studeníková: Zur Problematik der Bratislavaer Siedlungskammer in der Hallstattzeit. In: Jerem, E. (red): *Hallstatt-Kolloquium Veszprém 1984.* *Mitt. Arch. Inst. Ungar. Akad. Beiheft* 3. Budapest 1986, 221-226.
- Studeníková 1987 – E. Studeníková: K halštatskému osídleniu juhovýchodnej časti Trnavskej sprásovej terasy. *Zbor. SNM* 81, Hist.27, 1987, 21-47.
- Studeníková 1989 – E. Studeníková: Kadlub z doby Halštatskej z Bratislavy-Devína. *Zbor. SNM* 83, Hist.29, 1989, 11-41.
- Studeníková 1993 – E. Studeníková: Staršia doba železná (Halštatská). In: T. Štefaničová (ed.), *Najstaršie dejiny Bratislavy.* Bratislava 1993, 116-143.
- Studeníková 2007 – E. Studeníková: K interpretácii niektorých antropomorfných vyobrazení na kalenderberskej keramike. *Musaica* 25, 2007, 73-89.
- Studeníková 2011 – E. Studeníková: Keramika cudzieho pôvodu na sídliskách kalenderberskej kultúry. *Zbor. SNM.* 105, *Arch.* 21, 2011, 65-82.
- Studeníková 2012 – E. Studeníková: Staršia doba železná (800 až 500 pred n. l.). In: Šedivý, J., Štefaničová, T. (ed.): *Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia.* Bratislava 2012, 133-156.
- Štefaničová 1974 – T. Štefaničová: Mladohalštatské sídlisko na Bratislavskom hrade. *Zbor. SNM.* 68, Hist.14, 1974, 45-63.
- Štefaničová 2008 – T. Štefaničová et al.: *Predbežná správa z archeologického výskumu bratislavského Podhradia-Vydrice.* *Zbor. SNM.* 102, *Arch.* 18, 2008, 249-256.
- Tomka 1967 – P. Tomka: Sopron-Sopronkőhida. *Rég. Füzetek* 20, 1967, 68.
- Tomka 1973 – P. Tomka: Sopron-Sopronkőhida. *Rég. Füzetek* 26, 1973, 75.
- Tomka 1998 – P. Tomka: A sopronkőhidai 9. századi település. *Arrabona* 36, 1998, 45-84.
- Trebsche 2011 – P. Trebsche: Eisenzeitliche Graphittonkeramik im mittleren Donaauraum. In: Schmotz, K. (Hrsg): *Vorträge des 29. Niederbayerischen Archäologentages. Rahden/Westfalen 2011,* 449-482.
- Urban 1999 – O. H. Urban: *Der Leopoldsberg, Archäologische Forschungen auf dem Wiener Hausberg.* *Wiener Archäologische Studien* 2. Wien 1999.

Eva Ďurkovičová
Archeologické múzeum SNM
Žižková č. 12, 81006 Bratislava
eva.durkovicova@snm.sk

TOPOGRAPHISCHE ERKENNTNISSE AUS DEN MIKROREGIONEN IN DER UMGEBUNG DES HEUTIGEN BRATISLAVA UND SOPRON IN DER ÄLTEREN EISENZEIT

EVA ĎURKOVIČOVÁ

Die archäologischen Ausgrabungen haben schon am Ende des 20. und am Anfang des 21. Jahrhunderts eine dichte Besiedlung des Gebietes der nordwestlichen Region des Karpatenbeckens durch die Träger der Kalenderberg-Kultur der älteren Eisenzeit bestätigt. Die Bearbeitung und Auswertung der Kollektionen der Funde hat gleichzeitig auf den Bedarf unsere vorherigen Vorstellungen über die gesellschafts-wirtschaftliche Charakteristik der gegebenen Zeit umzuwerten, hingewiesen. Die fruchtbaren Ebenen wie die Malá uhorská nížina (Kleine ungarische Ebene) oder Podunajská nížina (Donauländische Ebene), die aus dem geographischen Gesichtspunkt eine Einheit bilden (Abb. 1), sicherten geeignete Bedingungen für die von der Landwirtschaft lebende Bevölkerung. Gleichzeitig gewährten sie ein genügend großes Gebiet auch für die Züchtung der Haustiere, die wahrscheinlich auch eine gewisse Mobilität forderte.

Die Gebirgsketten, die sich auf dem gegebenen Gebiet erstreckten, boten weitere Möglichkeiten, die strategisch schon in der älteren Eisenzeit, oft als die Hallstattzeit benannt, genutzt wurden, an. Das ausgedehnte nordwestliche Gebiet des Karpatenbeckens kann man im Allgemeinen als heterogen charakterisieren, das geeignete Bedingungen für die Entwicklung der Flachland- wie auch der Höhengründungen sicherte. Laut den älteren Erkenntnissen der Forscher, lebte die Bevölkerung der Kalenderberg-Kultur in Höhengründungen, die als Machtzentren gewisser Regionen dienten, oder in den Flachlandsiedlungen in ihrer Umgebung, die als Trabantenlokalitäten der Burgwälle oder Zentren wirkten. Die Hierarchie der Gesellschaft in der älteren Eisenzeit war auch auf den Gräberfeldern belegt. Anhand der klassischen Hypothese wurden die Angehörigen der führenden Schicht (Elite), die auf den Burgwällen lebten, in reich ausgestatteten Hügelgräbern bestattet, während das einfache Volk seine einfachen Gräberfelder ohne Aufschüttungen über den Gräbern hatte. Neue Ausgrabungen und Kartierung der Fundstellen der älteren Eisenzeit haben auch auf Details der Struktur der Besiedlung hingewiesen. Das Nachweisen einer Existenz eines Modells, in dem jede Höhengründung (Machtzentrum) ihr Hinterland mit Trabanten-Flachlandsiedlungen hat, war oft problematisch. Eine ausführlichere Übersicht von zwei Mikroregionen von heutigem Bratislava (Slowakei) und der Stadt Sopron (Ungarn) ermöglicht uns neue, von vielen Forschern aufgezeichneten Ideen, die die Struktur der Besiedlung dieser Region in der älteren Eisenzeit betreffen, anzudeuten.

In der Fachliteratur ist der Burgberg in Devín wie auch die Bratislavaer Burg als Höhengründungen schon in der älteren Eisenzeit (Abb. 8) angeführt. Diese Burgwälle befinden sich nicht auf den höchst gelegenen Stellen der Kleinkarpaten. Aus dem strategischen Gesichtspunkt scheint ihre kleine Entfernung vom Lauf der Donau viel wichtiger zu sein. In der Nähe der Höhengründungen befinden sich meistens auch bekannte Flachlandsiedlungen. In der Nähe von Devín sind mehrere Flachlandsiedlungen belegt. Unter dem Devín-Burgberg ist es die als Dolné hradisko (Unterer Burgwall) benannte Besiedlung, eine weitere ist auf dem Gebiet von heutiger Devínska Nová Ves. In der nordöstlichen Richtung von Devín erstreckt sich die Flur Dúbravka-Veľká Lúka, weitere hallstattzeitliche Funde stammen aus dem Gebiet von heutiger Karlova Ves. Die Höhengründungen Bratislava-Devín und Bratislava-Hrad (Burg) sind ca. 10 km voneinander entfernt. Die Flachlandsiedlungen unter der Bratislavaer Burg, auf dem Gebiet von heutiger Staré mesto (Altstadt), definierte E. Studeníková als Siedlungseinheiten. In einer größeren Entfernung befinden sich Siedlungen aus der älteren Eisenzeit auf dem Gebiet von Trnávka und auf Zlaté piesky. Auf dem rechten Ufer von der Donau im heutigen Teil von Rusovce können wir weitere Siedlungen aus der Hallstattzeit vermuten. In der Region sollte auch die Besiedlung in Vajnory und in Ivánka pri Dunaji genannt werden. Im großen und ganzen können wir die Besiedlung des Gebietes von Bratislava in der älteren Eisenzeit als intensiv bewohnten Raum, wo das Naturmilieu und die Gliederung des Terrains in höchstem Maß für die Gründung von kleineren Ansiedlungen oder Siedlungseinheiten geeignete Plätze abgrenzen, bewerten. Eine mehr komplizierte Frage ist jedoch der Beleg der Funktion der Höhengründungen als die Machtzentren der Region. Der Charakter der Siedlungsobjekte und der Funde aus diesen Höhengründungen deutet ähnliche Tätigkeiten der Bevölkerung wie auf den Flachlandsiedlungen, an. Bei der Auswertung des hallstattzeitlichen Burgwalls in Smolenice kam auch S. Müller zum Schluss, dass anhand des gegenwärtigen Standes der Ausgrabung kann nicht eindeutig sein zentraler Machtcharakter bezeugt sein.

Das Modell der Machtzentren und die Kriterien, anhand derer man sie definieren kann, ist in der Gegenwart eine aktuelle Frage auch auf den westlichen Gebieten der Forschung der älteren Eisenzeit (Abb. 5). Die bisherigen Ausgrabungen haben auf die Tatsache hingewiesen, dass die Eigenschaften der sog. Machtzentren, anhand welcher sie klassisch definiert wurden, können nicht in jedem Fall nachgewiesen werden. Im archäologischen Material der einzelnen Lokalitäten können ein oder mehrere Kriterien, anhand welcher wir den Charakter von gewissen Höhengründungen voraussetzen können (Taf. 2), definiert werden.

Die Mikroregion der Umgebung der Stadt Sopron stellt aus dem geographischen Gesichtspunkt, ebenfalls wie Bratislava, ein heterogenes Gebiet dar. Die archäologischen Denkmäler aus der älteren Eisenzeit waren schon am Ende des 19. Jahrhunderts bekannt und im Kreis der Forscher haben sie einen wichtigen Bestandteil der Erkenntnisse über gegebener Zeit dargestellt. In der Fachliteratur wurden über den am meisten verfolgten Burgwall Sopron-Burgstall mehrere wichtige Siedlungssätze präsentiert. Die Siedlungen der sog. Sopron-Gruppe, definiert von E. Patek (anhand der Fundstellen Sopron-Várhely, Várishegy, Häuslerberg, Magyarfalva-Fillérdő und Kecskéhegy, Abb. 7), hat in der Region zwischen Leithagebirge und dem Neusiedler See Gy. Szádeczky Kardos kartiert. Die archäologischen Ausgrabungen

der genannten Burgwälle wurden leider nur teilweise oder nur als Bericht veröffentlicht. Die Besiedlung der nahen Umgebung der Höhensiedlungen bestätigten erforschte Abschnitte der Flachlandsiedlungen Sopronbánfalva-Sánchehy, Sopronbánfalva-Avar útca, wie auch Fertőrákos – Kőhiadai-dűlő (Abb. 6). Aus einer größeren Entfernung sollte auch von F. Schweltnuss bearbeiteter und publizierter umfangreicher Siedlungssatz aus Sopron-Krautacker genannt werden. Das archäologische Material aus den erwähnten Fundstellen entspricht den Analogien auf dem Gebiet des osthallstattzeitlichen Umkreises. Die materielle Kultur charakterisiert eine Menge von Keramik und Tonartefakten, wie auch ein allgemein bekannter Mangel an eiserne Gegenstände. In der Fachliteratur ist das Problem eines ungenügenden Aussagewertes des Siedlungsmaterials der älteren Eisenzeit oft erwähnt. Aus dem Gesichtspunkt der Lösung der Frage der Struktur der Gesellschaft können wir uns um dieses Material nur teilweise stützen, da wir die sog. Aristokratie (Eliten), die in ihrem Rahmen wahrscheinlich die führenden Funktionen vertrat, nur anhand der Funde aus ihren Gräbern, also den Grabhügeln, interpretieren. Der Charakter der Funde aus den Höhenzentren deutet auf ähnliche Lebensweise der Bevölkerung wie in den Flachlandsiedlungen, an – Landwirtschaft, Viehzucht und Handwerkstätigkeit verschiedenen Charakters, wie es die Produktion von Keramik, Textil und wahrscheinlich auch Metallgießerei (Abb. 4) waren. Der Handel und kulturelle Beziehungen der Gesellschaften waren wahrscheinlich wichtige Faktoren im Leben der einzelnen Gebiete gewesen. Die Prozesse dieser Aktivitäten zeigen sich, leider, auf unserem Gebiet nur indirekt. Es sind vor allem fremde Formen der Keramik, Typen von Fibeln und Verwendung und Anwendung von neuen Kenntnissen. Anhand der bisherigen Resultate der Ausgrabungen ist es nicht möglich die Höhensiedlungen mit einer allgemeinen Definition übereinstimmend zu charakterisieren. Die Zentralstellen hatten sich durch die Funktion wie auch durch das Milieu unterscheidet, und trotzdem konnten sie aus gewissem Gesichtspunkt als Zentren dienen (Abb. 5). Das Hinterland der einzelnen Siedlungen, wie der Höhen- so der Flachlandsiedlungen, sollte für die Versorgung der Bevölkerung ausreichend sein. Jedoch nicht immer muss auch das klassische System der Trabantenlokalitäten vorausgesetzt werden. S. Müller hat bei der Bearbeitung der Ausgrabungen aus Smolenice hervorgehoben, dass das umfangreiche Gebiet am Vorburg des Burgwalls Raum auch für wirtschaftliche Tätigkeiten der Bevölkerung gewähren konnte.

Übersetzt von Luboš Novotný

Slovenské národné múzeum
Archeologické múzeum

Bratislava 2015
ISBN 978-80-8060-350-2

